

DOLLE OPMARS

RACE DOOR BELGIË
TOMMIES EN SINJOREN
DOLLE DINSDAG
OVERLORD IN ADEMNOOD
BAAS BOVEN BAAS
PROFEET ZONDER TOEKOMST

74

Na de bevrijding van Parijs bleef het een paar dagen rustig aan de noordelijke frontlijn in Frankrijk. Tijdens de korte adempauze werden achtergebleven Duitse weerstandsnesten opgeruimd, vonden hergroeperingen plaats en werden de bruggehoofden over de Seine versterkt en uitgebreid. Montgomery's 21e legergroep maakte zich gereed voor de volgende sprong. Op 29 augustus kwamen de tanks weer in beweging. Ze joegen weer over de Franse wegen, nauwelijks enige tegenstand ondervindend van de Duitsers, die geen tijd hadden gekregen te bekomen van de nederlagen van de voorgaande weken. 30 augustus Beauvais, 31 augustus Amiens, 1 september Arras, 2 september de Belgische grens, ternauwernood opgemerkt door de bemanningen van de voortsnellende tanks, 3 september Brussel, 4 september Antwerpen. De Duitse legers waren volledig gedesorganiseerd, Hitlers soldaten hadden slechts de keus tussen overhaaste vlucht of overgave. De opmars van Montgomery naar de Rijn scheen niet te stuiten.

Dinsdag 5 september zou Nederland aan de beurt zijn. De bevrijders waren in aantocht. Deze verwachting, dit gerucht, werd voor ontelbaren een zekerheid. Duizenden stonden, vlaggetjes in de hand, gereed de bevrijders te verwelkomen, toe te juichen, om de hals te vallen. Duitse soldaten, armzalige overblijfselen van Hitlers eens zo trotse *Wehrmacht*, vluchtten in wanorde noord- en oostwaarts. NSB'ers, in paniek voor de verwachte 'bijltjesdag', dromden met vrouwen en kinderen samen op de stations, vochten om een plaats in de evacuatietreinen die hen naar de *Heimat* van hun beschermers zouden voeren. De illegaliteit stond gereed om waar nodig en mogelijk de bevrijders de helpende hand te bieden.

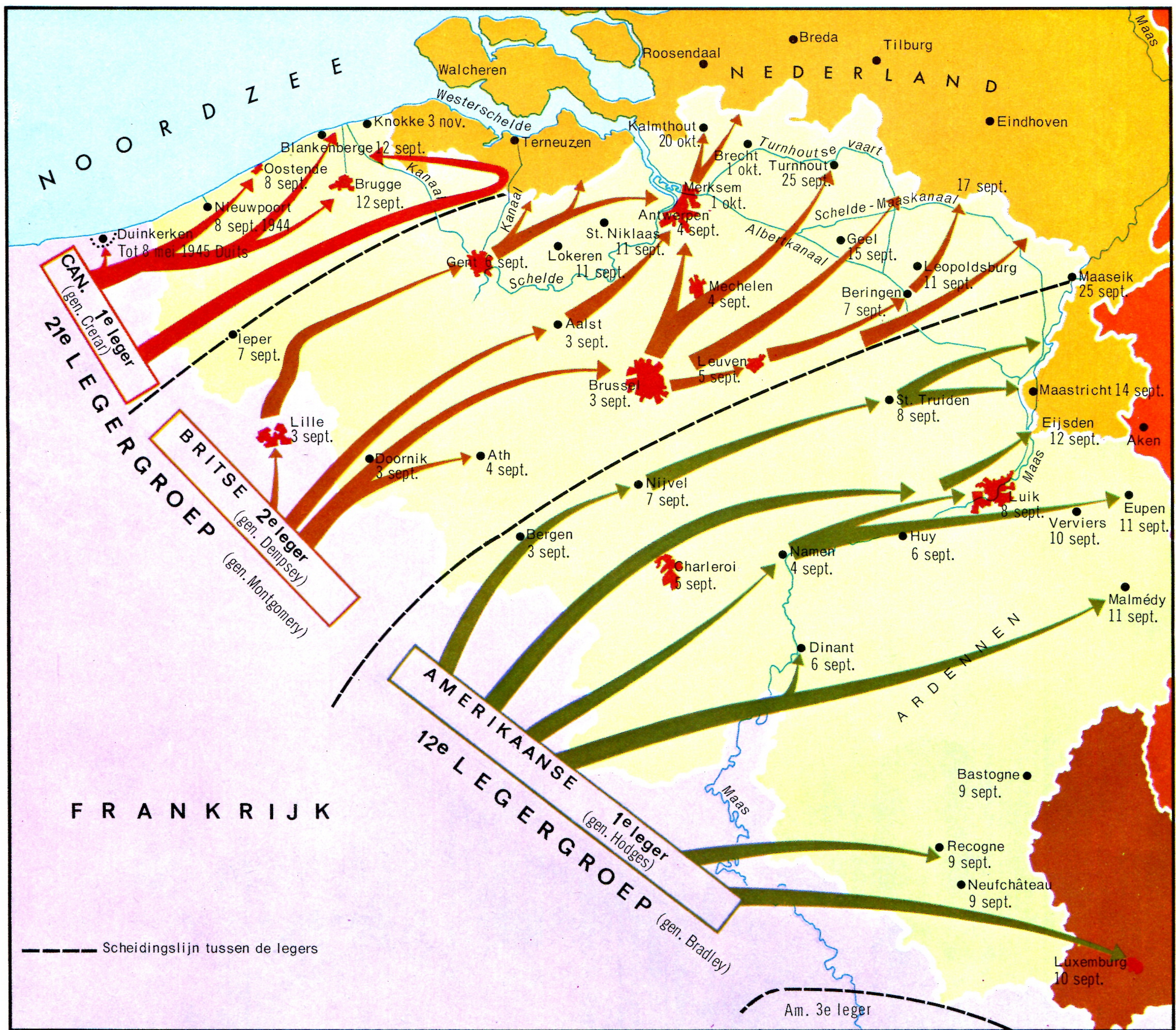
Maar deze Dolle Dinsdag bracht de bevrijding niet. De bevoorrading van de geallieerde legers had de bliksemsnelle opmars niet kunnen bijhouden. Benzinegebrek had de tanks doen stoppen. De besprekingen over de verder te volgen strategie werden voortgezet. Montgomery was er nog steeds van overtuigd dat hij, mits hij voldoende steun kreeg, met één stoot over de Rijn nog voor de winter de oorlog zou kunnen beëindigen door diep in Duitsland door te dringen. Eisenhower bleef voorzichtiger; hij vreesde dat met name bevoorradingsproblemen zo'n plan zouden doen mislukken. Een opmars over de breedte van het hele front, zo stelde hij, zou voldoende bases moeten scheppen voor een definitieve zege. Eisenhower kwam tot een oplossing die weer een compromis was en daarom noch Montgomery noch Amerikanen als Bradley en Patton bevredigde. Wie uiteindelijk het gelijk aan zijn zijde had, is een van de problemen die door het verdere verloop van de strijd niet zouden worden opgelost.

A.H.P.

DE GEALLIEERDE OPMARS IN NOORD-FRANKRIJK EN BELGIË

RACE DOOR BELGIË

PROF. DR. J.-L. CHARLES

Begin september 1944 begon de opmars van de geallieerden in versneld tempo door België. De 21e legergroep van Montgomery en de 12e legergroep van Bradley waren met deze taak belast. De gewapende Belgische illegaliteit

droeg er veel toe bij dat de geallieerden zo snel konden doorstoten. Het vrijmaken van de wegen ten koste van zware verliezen en het behoud van de haveninstallaties, zoals die van Antwerpen, waren vooral aan haar te danken.

Rechts: het Britse 2e leger van generaal Dempsey veroverde op 3 september 1944 de stad Brussel. Op weg naar de Belgische hoofdstad passeert hier een colonne motorrijders een brandende Duitse vrachtwagen.

In de plannen voor *Overlord* was bepaald dat Montgomery niet alleen het bevel zou voeren over de Britse 21e legergroep, maar dat hij ook de algehele leiding over alle operaties zou hebben, tot Eisenhower het opperbevel van het geallieerde expeditieleger op zich zou hebben genomen. Later heeft Montgomery altijd onomwonden zijn mening gegeven over deze oplossing, die hij tweeslachtig vond, en het was beslist geen toeval dat George VI hem juist op 1 september tot veldmaarschalk benoemde. Want dat was de dag waarop Eisenhower persoonlijk het opperbevel op zich nam. SHAFF (*Supreme Headquarters, Allied Expeditionary Force*) zou voortaan de beschikking hebben over drie legergroepen: de 21e van

Montgomery met het Canadese 1e en het Britse 2e leger; de 12e van Bradley met het Amerikaanse 1e en 3e leger, en de 6e van Devers met het Amerikaanse 7e en het Franse 1e leger. Bovendien beschikte Eisenhower over het 1e luchtlandingsleger, dat vier divisies omvatte en dat een hele reeks operaties in Frankrijk en België zou moeten voorbereiden. Deze werden echter afgelast, omdat de opmars veel sneller verliep dan men had gedacht. In zijn dagorders van 26 augustus bepaalde Eisenhower dat de geallieerde legers tot aan de Rijn zouden oprukken en de gehele linker-oever zouden bezetten. Dit zou moeten gebeuren in twee opeenvolgende operaties. Bij de eerste, die door de 21e legergroep zou worden

uitgevoerd, zouden de Kanaalhavens worden veroverd en de bases worden opgeruimd van waaraf Engeland bestookt werd met V-wapens; bovendien zou de haven van Antwerpen in geallieerde handen moeten vallen. Eisenhowers enige concessie aan Montgomery was dat hij de Brit belastte met de coördinatie van de operaties van het Amerikaanse 1e leger, dat Montgomery's rechterflank moest beschermen; deze was tijdens de opschuifbeweging bijzonder kwetsbaar. De tweede operatie moest het 3e leger van Patton naar de Saar brengen, tegelijk met de troepen van Devers, die afkomstig waren van de Franse zuidkust. Omdat de geallieerde leiding ervan overtuigd was dat de Duitsers aan de overzijde van de

Links: voor de Brusselaars was het een extra-zonnige dag, toen de Britten met zwaar materieel hun bevrijde stad binnentrokken.

Rechtsboven: een Belgische brigade vocht aan de zijde van de geallieerden mee bij de bevrijding van haar vaderland.

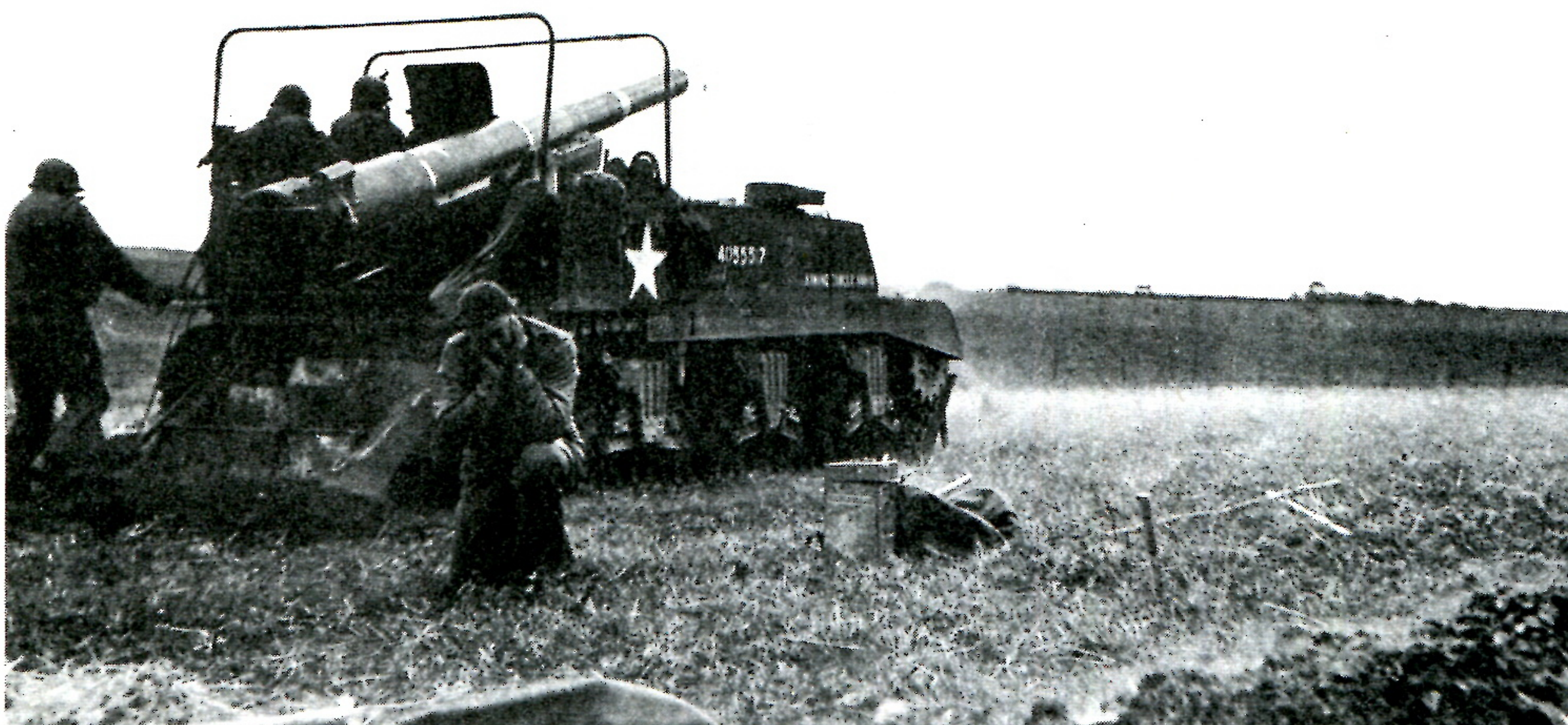
Rechtsonder: het Canadese 1e leger had tot taak de Belgische kuststreek te bevrijden. De troepen stuitten soms op felle tegenstand.

Seine nog maar een uiterst dunne verdedigingslijn hadden, was het een juiste gedachte een bliksemoffensief te lanceren in de diepte van de Duitse linies. 29 augustus 1944 was de begindatum voor een van de opzienbarende operaties uit de geschiedenis.

Het is bekend hoe ongelukkig Hitler vaak tussenbeide kwam in de leiding van de militaire operaties. Toch bleek zijn besluit van eind augustus om in de Kanaalhavens tot het bittere einde stand te houden, heel juist te zijn geweest. Want op deze wijze werd de opmars vertraagd van de geallieerde infanteriedivisies die steun moesten geven aan de algemene guerrilla welke de Belgische illegaliteit op 1 september moest beginnen. Dieppe, Le Tréport en Saint-Valéry-en-Caux werden vrij snel ingenomen, maar Le Havre, dat bijzonder goed was versterkt, viel pas op 12 september in geallieerde handen. Boulogne werd op 22 september bevrijd, Calais op 1 oktober. Duinkerken, dat ontoegankelijk was gemaakt door grote inundaties, werd omsingeld en zou pas op 9 mei 1945 capituleren. Deze aanvankelijke spreiding van de operaties zou de geallieerden in Zeeuws-Vlaanderen bijzonder duur komen te staan; de tanks, die niet konden beschikken over infanteriesteun, bleven door de Duitse weerstand steken bij de kanalen en in de onder water gezette polders. Ook psychologische overwegingen speelden in deze zaak een rol. Dit blijkt bijvoorbeeld uit een boodschap van 20 augustus van Montgomery aan Crerar: 'Heel Schotland zal het op prijs stellen, indien de bevelhebber van het Canadese leger het zo kan regelen, dat de 51e divisie Saint-Valéry-en-Caux neemt.' Dit was een psychologische revanche voor een eenheid die in 1940 op diezelfde plaats zware verliezen had geleden. Om dezelfde reden kreeg de Canadese 2e divisie, die zich op 19 augustus 1942 opgeofferd had tijdens de raid op Dieppe, in 1944 de opdracht deze havenstad op de Duitsers te veroveren.

De opmars van de tanks nam echter fantastische proporties aan. Zonder noemenswaardige tegenstand namen de Canadese 4e pantserdivisie en de Polen op 7 september Ieper en Roeselaere in en op 9 september Nieuwpoort, Oostende en Brugge. Deze successen werden behaald met de hulp van de gewapende Belgische illegaliteit. Deze had bevel gekregen de bewegingen van de Duitsers zoveel mogelijk te hinderen, doch geen grote verwoestingen meer aan te richten; integendeel: de haveninstallaties en de door de Duitsers achtergelaten voorraden moesten zoveel mogelijk worden beschermd. Deze taak, die al sinds lang was voorbereid, werd in Gent, in Brugge, maar vooral in Antwerpen met bijzonder veel succes bekroond. Op 11 september bereikten de pantserstroepen het Leopoldkanaal, maar Zeebrugge hield stand. De opmars kwam toen tot

US Signal Corps

Imperial War Museum

stilstand, hetgeen noodlottig zou blijken te zijn. Het leger van Dempsey, dat zware pantserversterking had gekregen, maakte meer naar het zuiden de sprong naar de Somme. Op 31 augustus staken de geallieerden deze rivier over bij Amiens, waar de Duitsers de bruggen onbeschadigd hadden achtergelaten. Deze operatie verliep zo snel, dat generaal Eberbach, de bevelhebber van het Duitse 7e leger, met zijn gehele staf krijgsgevangen werd gemaakt. De kaart met de Duitse opstellingen tussen Somme en Maas viel bij die gelegenheid in geallieerde handen en bevestigde dat er geen ernstige tegenstand meer te verwachten was. Dit te meer omdat de geallieerden nog steeds de heerschappij in de lucht hadden en de grondtroepen daardoor niets te vrezen hadden van de *Luftwaffe*.

Het 30e en 12e korps rukten op topsnelheid op. De mannen merkten nauwelijks de duizenden graven op die de strijd van 1914-1918 had achtergelaten. 'Het waren vooral de bemanningen van de pantserwagens en de tanks die het meeste leden onder de eentonigheid van het nachtelijk duister', zo schreef een officier. 'Iedereen dommelde in: de tankcommandanten die hun ogen moesten opensperren om iets te kunnen ontwaren dat wees op de aanwezigheid van de vijand, en om de herkenningstekens langs de weg te kunnen zien; de kanonnières en schutters die zich automatisch vastklampten aan het afvuurmechanisme; de radiotelegrafisten op de geschutstorens, midden in hun vreemde wereld vol merkwaardige geluiden. Iedereen was slaperig, maar toch vol enthousiasme door de opwindende overwinning.' De zeldzame schermutselingen duurden maar kort en onderbraken nauwelijks de ordeloze achtervolging.

Generaal Horrocks joeg de *Guards* en de 11e pantserdivisie langs twee wegen naar Antwerpen waar, zoals hij wist, de illegaliteit al het mogelijke zou doen om de haveninstallaties intact te houden. 'Ik ga jullie iets onmogelijks vragen', liet hij zijn mannen weten, 'maar ik wil binnen vier dagen in Brussel en in Antwerpen zijn!' Het lukte; de tweehonderdveertig kilometer werden binnen de gevraagde tijd afgelegd.

In verband met de bliksemsnelle opmars van de geallieerden in de richting van België had de Britse bevelhebber op de avond van 1 september besloten de Belgische brigade te laten deelnemen aan de bevrijding van haar land. Deze eenheid, die iets meer dan tweeduizend man sterk was en over vijfhonderd voertuigen beschikte, had sinds 17 augustus aan de strijd deelgenomen als een formatie binnen de Britse 6e luchtlandingsdivisie en stond op het punt Le Havre in te nemen. In een onstuimige opmars trok de brigade in het voetspoor van het 30e korps door Arras, stak op 3 september om half vijf's middags de grens over en bereikte Enghien. Diezelfde middag viel Halle in handen van de *Guards* en trokken de speerpunten voor het invallen van het duister de Belgische hoofdstad binnen. Ze hadden in tien uur honderd twintig kilometer afgelegd. Op 4 september voegde de Belgische brigade zich weer bij hen, te midden van onbeschrijfelijke vreugde-uitingen van de bevolking. Inmiddels had het 12e korps Rijssel bereikt; op 5 september bevrijdde het Gent.

Overall had het Belgische verzet ten koste van

TERUG IN DIEPPE

Het zal de wind zijn geweest die de tranen in mijn ogen bracht, toen ik Dieppe binnenreed, naar de menigte en de bloemen en de herinneringen, naar het gejuich van een stad die uitsluitend had toegeleefd naar de dag dat de Canadezen terugkeerden.

(...) Binnen tien seconden waren Beattie en ik omringd door lachende, overmatig gelukkige burgers. Een oudere vrouw schuifelde naar mijn jeep met een enorme bos bloemen. Een mooi meisje drong door de menigte heen en gaf ons nog een boekje, dat ze die morgen in het stadspark had geplukt. Een goede honderd inwoners van Dieppe verdrongen zich om onze auto, wilden onze handen schudden, ons kussen en ons vertellen hoe welkom we waren.

(...) Onze jeep was overdekt met bloemen.

Zelfs in Rouen hadden we niet zo'n bloemenhulde gehad als hier. Ik schudde wel een half uur lang handen en murmelde: 'merci, merci, mes amis,' in een schoolfrans dat maar weinig was verbeterd tijdens onze race door Frankrijk. Voor iedereen die op deze dag Dieppe binnenkwam, was het hetzelfde. Ze werden letterlijk omstuwd door de menigte, meegenomen naar cafés en naar huizen waar ze volgegaten werden met bevrijdingswijn en als de overwinnaars werden toegejuicht.

(...) Majoor Bult-Francis was ook bij de Esplanade. Daar trof hij het Franse meisje dat in 1942 zijn wonden had verbonden, toen hij getroffen was bij de huizen vlak bij het strand. Ze herinnerde zich hem en er was in heel Frankrijk niet zo'n verraste vrouw te vinden, toen hij op haar toe liep om haar te groeten.

(...) De burgemeester wees naar een grasveld

bij de kerk waar hij in 1942, toen hij bij de luchtbescherming was, tijdens het heetst van de strijd met een paar Canadezen had gepraat. Ze hadden hem sigaretten gegeven. 'Een van jullie mannen werd daar geraakt', zei hij. 'Hij lag op het gras en we konden niet bij hem komen. We begroeven hem bij de andere Canadezen op de heuvel achter de stad.'

De Fransen van Dieppe hadden hun Canadese doden begraven. Ze haalden hun lichamen van de stranden, van de Esplanade en van de straten en ze maakten voor hen een begraafplaats op de heuvel achter de stad. Op elk graf plaatsten ze een eenvoudig ruwhouten kruis en ze gaven de lijst met namen door aan de divisie, toen die terugkwam.

(Uit: 'Gauntlet to Overlord', door Ross Munro —Macmillan Cy. of Canada 1945)

Linksonder: een Amerikaanse M 12 King Kong (155 mm-kanon) aan het front in België.

Linksonder: generaal Horrocks (links) in Amiens; vier dagen later is hij in Antwerpen.

Boven: een bewaakte colonne voertuigen trekt door België in de richting van het front.

zware verliezen de wegen vrijgemaakt en daarbij talrijke gevangenen gemaakt. Dank zij deze hulp leverde het oversteken van de talrijke waterwegen geen problemen op. Op 5 september werden Leuven en Mechelen bevrijd, terwijl meer naar het noorden de verbluffende bevrijding van Antwerpen plaatsvond.

Terwijl de hoofdoperatie zich op die wijze afspeelde in Noord-België, was het Amerikaanse 1e leger erin geslaagd deze snelle opmars bij te houden, hoewel de benzinevoorraden steeds kleiner werden. De drie legerkorpsen rukten in drie evenwijdige fronten op en bevrijdden op 3 september Doornik en Bergen. Daarbij werden meer dan dertigduizend Duitsers omsingeld en gevangengenomen, de droevige resten van wat eens drie legerkorpsen waren. Op 4 september viel Namen, op 5 september Charleroi, op 6 september Hoei en op 7 september Luik. In de Ardennen kreeg het 5e korps steun van de verzetsgroepen, die de Duitsers onophoudelijk bestookten en nog voor de komst van de Amerikanen verscheidene

steden bevrijdden. In hetzelfde gebied werden ook de Belgische parachutisten (de SAS: *Special Air Service*) ingezet, die in Engeland waren opgeleid en die al sinds einde juli in Frankrijk hadden geopereerd. Op 15 augustus was een SAS-verkenningsgroep bij de Belgisch-Franse grens gedropt om contact op te nemen met de verzetsbeweging in de Ardennen en om de komst van nieuwe eenheden voor te bereiden. De eerste geüniformeerde geallieerden die voet op Belgische bodem zetten, waren dus Belgen. In de periode van 24 augustus tot 5 september werden tussen Gedinne en Peer elf groepen Belgische parachutisten neergelaten; ze zouden daar standhouden tot de komst van de geallieerde troepen. Een van de groepen

Op de avond van 31 augustus (1944) ontving ik van de eerste minister de volgende boodschap: 'Het doet mij plezier u mede te delen dat op mijn voordracht het Zijn Majesteit genadiglijk heeft behaagd zijn goedkeuring te geven aan uw bevordering tot de rang van veldmaarschalk met ingang van 1 september, aldus uw eminente diensten erkennende in de strijd, die u persoonlijk in Frankrijk hebt geleid.'

Later vertelde Sir Alan Lascelles het volgende verhaal onder de omstandigheden waaronder de voordracht werd getekend.

MAARSCHALK OP BED

Tegen eind augustus was de eerste minister uit Italië gekomen, maar hij werd door zijn arts onmiddellijk naar bed gestuurd, omdat hij een temperatuur had van meer dan 39°. Op de morgen van 31 augustus reed de koning naar het bijgebouw in Storey's Gate, waar de eerste minister zich had teruggetrokken. Hij trof hem aan in een goed humeur, gekleed in een weelderige bleekblauwe kamerjas met oosterse motieven. De eerste minister had de voordracht klaar

en hij vroeg de koning die meteen en ter plaatse te ondertekenen — wat hij deed, terwijl hij het hoofdkussen als tafel gebruikte. Het zou interessant zijn te weten of ooit eerder een Britse generaal midden in de strijd tot veldmaarschalk was gepromoveerd en dat die benoeming door zijn vorst was ondertekend op het hoofdkussen van de eerste minister.

(Uit: 'The memoirs of Field-Marshal the Viscount Montgomery of Alamein, K.G.' — 1958)

kwam door een vergissing achter de Siegfriedlinie terecht, maar slaagde erin zich vechtend een weg te banen naar de Amerikaanse linie. De Belgische regering in Londen was er zich van bewust dat de omstandigheden waaronder de bevrijding van België zou plaatsvinden, nogal zouden verschillen van die in 1918; ze wist ook dat er excessen te verwachten waren tegen degenen die met de Duitsers hadden gecollaboreerd. Het aantal rijkswacht- en politie-eenheden zou in het begin ontoereikend zijn om zulke excessen te voorkomen en bovendien was het bekend dat bepaalde verzetsgroepen op dit punt een bijzonder hard standpunt innamen. Daarbij kwam dat de Duitse terugtocht gepaard was gegaan met meedogenloze repre-

In het Belgische dorp Peer worden direct na de bevrijding de collaborateurs door gewapende verzetslieden opgebracht. In korte tijd werden in het bevrijde deel van België op deze wijze vijftigduizend 'zwarten' onder vaak erbarmelijke omstandigheden vastgezet.

sailles tegen het verzet; vooral op plaatsen waar gesaboteerd was en waar aanslagen waren gepleegd, waren veel onschuldige slachtoffers gevallen, vooral gijzelaars.

Zoals eerder al in Frankrijk en later in Nederland gebeurde dus het onvermijdelijke: massaarrestaties van 'zwarten', mishandeling en plundering van huizen van collaborateurs. Maar vergeleken met Frankrijk bleef het aantal

overhaaste terechtstellingen beperkt. Wel waren binnen zeer korte tijd vijftigduizend personen gearresteerd en onder vaak erbarmelijke omstandigheden gevangengezet.

Achteraf moet men bedenken dat dit massale opsluiten, dat juridisch zijn rechtvaardiging vond in een verordening van 12 oktober 1918, er in aanzienlijke mate toe heeft bijgedragen dat de volkswoede getemperd werd en in redelijke banen geleid. Er hebben zonder twijfel betreurenswaardige excessen plaatsgevonden. Maar op een ogenblik waarop de grote meerderheid van de bevolking nog niet beseftte dat de leiders van de collaboratie en de belangrijkste verraders mét de Duitsers waren vertrokken, slaagde men erin het ergste te voorkomen.

TOMMIES EN SINJOREN

JEAN VANWELKENHUYZEN

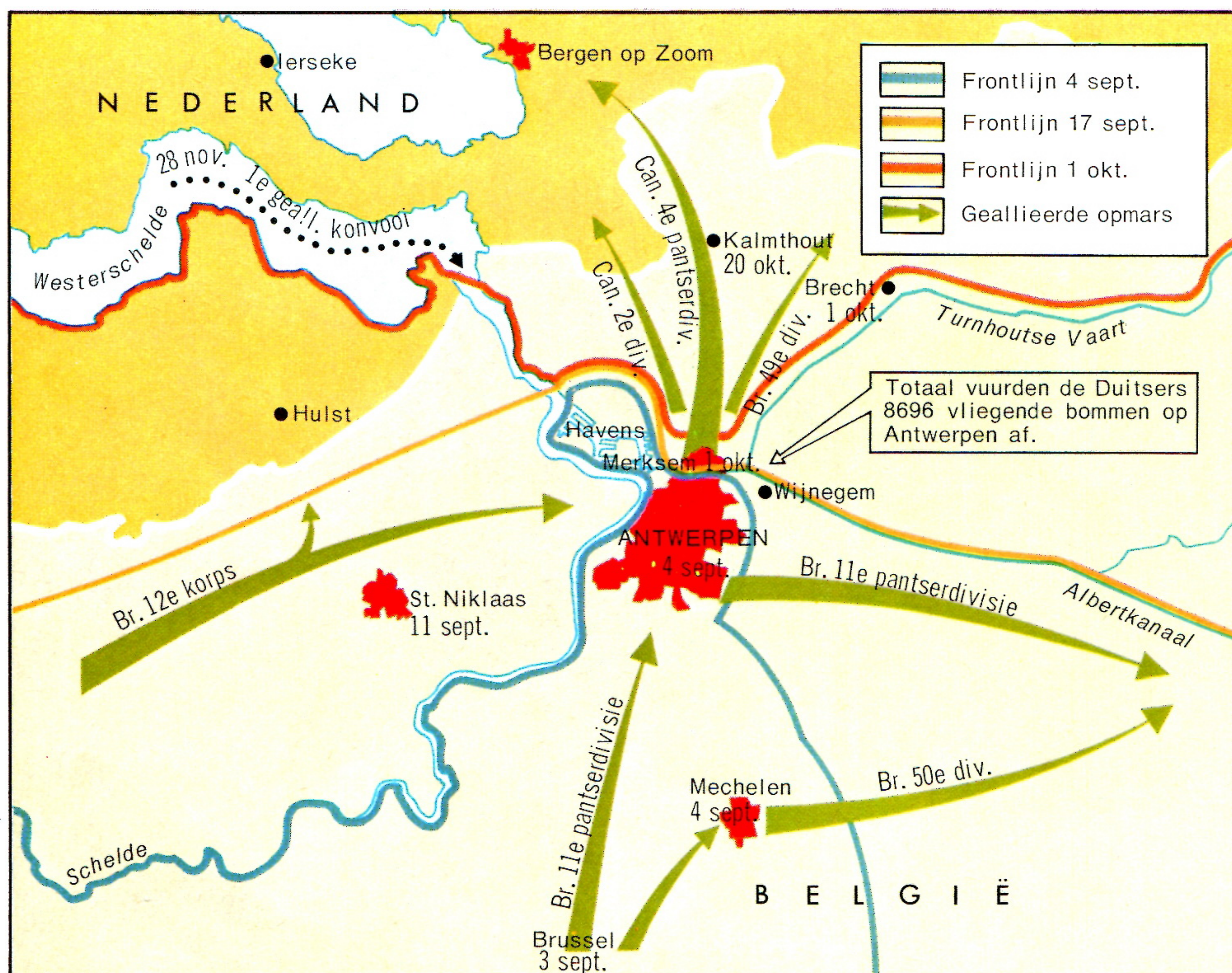
Imperial War Museum

De bevrijding van Antwerpen is een treffende illustratie van het feit dat ook in een oorlog de werkelijkheid vaak aanzienlijk afwijkt van wat men zich heeft voorgesteld. De Antwerpenaren hebben in 1944 geluk gehad; de gebeurtenissen bij de bevrijding van hun stad hebben een aanzienlijk gunstiger verloop gehad dan de meest optimistischen onder hen had durven hopen: een afloop die vooral te danken was aan lang tevoren getroffen voorbereidingen. De Britse 11e pantserdivisie, die onder bevel stond van de zevenendertigjarige generaal-majoor G. P. G. 'Pip' Roberts en de schilderachtige naam *Taurus pursuant* (Achtervolgende Stier) voerde, brak op 29 augustus 1944 uit het Seine-bruggehoofd bij Vernon. Op 30

In de morgen van 4 september 1944 bereikten Britse troepen Antwerpen. Hier lopen infanteristen onder dekking van brenvuur over een brug in het havengebied. Tegen de avond was de stad in Britse handen, zonder dat noemenswaardige tegenstand was ondervonden.

augustus bereikte ze Beauvais; de dag daarna trok ze Amiens binnen; dank zij de steun van de Franse *Résistance* kreeg ze daarbij drie bruggen over de Somme onbeschadigd in handen. Diezelfde dag, op 31 augustus, kreeg Roberts van de dynamische bevelhebber van het 30e korps, luitenant-generaal Brian Horrocks, vier dagen de tijd om Antwerpen te bereiken.

Op maandag 4 september, iets voor negen uur 's morgens, reden de voorste tanks van het *3rd Royal Tank Regiment* ter hoogte van fort Breendonk op de autoweg naar Antwerpen. Ze waren van plan rechtstreeks naar de havenstad te rijden. Maar bij het verlaten kruispunt met de weg naar Dendermonde kwam uit een herberg een man in een lichte gabardine te voorschijn om de bevrijders te begroeten. Hij slaagde erin de commandant van de kleine colonne, majoor John Dunlop, ervan te overtuigen dat het een vergissing zou zijn de kortste weg te nemen. De tanks zouden op die manier hun ondergang tegemoet rijden. De Duitsers zouden hen zien, als ze zich eenmaal op het viaduct over de spoorweg bevonden en daarop

ogen van de verbijsterde Duitse bewakers. De verraste wachtposten kregen geen tijd van hun vuurwapens gebruik te maken. Inmiddels had Dunlop met twee tanks de rechteroever van de Rupel bereikt. Zijn Sherman en een andere, gevolgd door steeds meer Britse tanks, reden door Boom in de richting van de brug in de autoweg. Men hoorde een hevige explosie; het was de brug over het kanaal die de lucht in ging. Maar de brug over de Rupel was onbeschadigd en de Britse genie had 's avonds de kanaalbrug weer hersteld. Tot dat moment nam het militaire verkeer de langste weg. De Duitsers boden slechts kort tegenstand; minder dan een uur had de hele actie geduurd en toen was de weg naar Antwerpen vrij. Een schitterend succes. Om half elf 's morgens was Silvertop in Boom. Edouard Pilaet, onder de naam François van Broeck een van de leiders van het Antwerps verzet, bracht hem het laatste nieuws uit de havenstad en drong erop aan zo snel mogelijk op te rukken. Hij zou zelf als gids optreden, samen met Vekemans. Langs de autoweg ontmoette de colonne slechts zwakke tegenstand en nog voor half twaalf bereikte ze de buitenwijken van Antwerpen. Bij het begin van de Jan van Rijswijklaan vond een kort gevecht plaats. Heviger was de strijd ter hoogte van de oude stadswal, waar de 3rd Royal Rifle Brigade zich met geweld een doorgang moest banen, samen met Belgische verzetslieden, die steeds talrijker werden. In de stad heerste een onbeschrijflijke opwinding. De verschillende gewapende verzetsgroepen waren in beweging gekomen en in het begin was alles nogal verward, omdat niemand de Engelsen al verwachtte. De sinds maart door Londen erkende operatiecoördinator Réaumur (de luitenant van de genie Urbain Reniers) bevond zich zelfs nog in zijn schuilplaats te Kalmthout, toen de 11e pantserdivisie voor Antwerpen verscheen. Maar de geestdrift maakte goed wat aanvankelijk aan orga-

Linksboven: toen op 4 september 1944 de stad Antwerpen met zijn havens geheel bevrijd was, lukte het de geallieerden niet meer om verder op te rukken in noordelijke richting.

Links: in Antwerpen werden na de bevrijding vrouwen die omgang hadden gehad met Duitsers, kaalgeschoren en beschilderd.

Rechts: Britse artilleristen trokken veel bekijks, toen zij in Antwerpen anti-tankgeschut (een 17-ponder) in stelling brachten.

zouden de bruggen de lucht in gaan, eerst die over het kanaal van Willebroek, daarna die over de Rupel. De Britten zouden daarop gedwongen zijn een krachtige tegenactie in te zetten, maar die zou tijd en verliezen kosten. De man in de regenjas, waterbouwkundig ingenieur Robert Vekemans, had een beter plan. Als de Britten rechtsaf zouden slaan en de weg naar Dendermonde volgden, zouden de Duitsers hen niet zien. In Willebroek zouden ze het kanaal kunnen oversteken over de niet ondermijnde Nayerbrug om vervolgens linksaf te slaan en het jaagpad te volgen dat via Klein-Willebroek naar de tolbrug van Entschodt voert. De Duitsers hadden deze brug over de Rupel weliswaar ondermijnd en er

bewakingstroepen bij geplaatst, maar een rij huizen benam de Duitsers hier het uitzicht. Met een beetje durf moest het mogelijk zijn de bewakers te overmeesteren. Eenmaal over de Rupel zou men de Duitsers bij de belangrijkste bruggen in de rug kunnen aanvallen. Dunlop vond het wel een aantrekkelijk plan en vroeg zijn commandant via de radio om advies. Deze, luitenant-kolonel David Silvertop, ging ermee akkoord. Twee Sherman tanks en een Humberpantserwagen, waarin Vekemans meereed, raasden op topsnelheid naar Willebroek, staken zonder slag of stoot het kanaal over, stoven over de sintelweg, doken volkomen onverwacht op bij de brug van Entschodt en vlogen erover heen, onder de

nisatie ontbrak en over het algemeen voerde het verzet de opdrachten uit die voor het geval van de geallieerde opmars waren verstrekt. Het verzet greep op het juiste ogenblik in en de Duitsers kregen nauwelijks kans de situatie weer meester te worden.

Het Antwerpse verzet kwam in actie om het wettelijk gezag te herstellen, niet om een revolutionair bewind in te stellen. Aan het begin van de middag zetelde baron Holvoet weer in het gouverneurspaleis, waaruit de Duitsers hem in 1940 hadden verdreven. Omstreeks zeven uur 's avonds ontving hij de afgevaardigden van de verschillende verzetsgroepen, met Reniers aan het hoofd. Er werd een coördinatiecommissie opgericht, waarvan

professor Van Dijck voorzitter werd. Hij verving Norbert Laude, die dezelfde dag uit Duitse gevangenschap was bevrijd, maar die er door de ondergane folteringen bijzonder slecht aan toe was. 's Avonds verscheen de eerste vrije krant, de 'Volksgazet'.

De Engelsen waren intussen de stad binnengetrokken. Omdat er aan goede gidsen geen gebrek was, konden ze de grote verkeersaders vermijden, die in Duitse handen waren. Hun opmars werd aanvankelijk alleen maar vertraagd door de uitzinnige vreugde van de bevolking. De straten zagen zwart van de mensen en er kropen hele menigten op de tanks, die een uur nodig hadden om de Nationale Bank te bereiken.

Maar de oorlog was nog niet voorbij. De Duitsers hadden van het stadspark een ware vesting gemaakt. De Duitse garnizoenscommandant, generaal Graf zu Stolberg-Stolberg,

stad Antwerpen op de Duitsers was heroverd. Ook in de haven behaalde het verzet grote successen. De Duitse maatregelen om de haveninstallaties te vernielen, faalden volledig. Er was een langdurige studie gemaakt van de kansen de haven van Antwerpen zo veel mogelijk intact in handen te krijgen, niet alleen door het verzet in de stad, maar ook door instanties in Londen. Tenslotte waren er allerlei maatregelen getroffen om Duitse vernielingen te verhinderen. Zo had men in de nacht van 25 op 26 augustus in twee cementfabrieken de cilinders vernield waarin de springladingen gevat zouden worden die de Duitsers in de havenkaden wilden aanbrengen. Ook werd na ontvangst van de BBC-boodschap 'De gele narcis bloeit' de elektrische stroom verbroken waarmee de bruggen omhoog gebracht konden worden, waardoor de Duitsers de haven niet meer konden verdelen in los van

aantal als wat bewapening betrof veruit de minderen van de Duitsers. Desondanks beheersten ze aan het einde van de dag vrijwel de gehele, oostelijke havensector. Dank zij de steun van Britse zware wapens konden ze de volgende dag oprukken tot aan de buitenste grenzen van de havens. De schade die de haveninstallaties hierbij opliepen, was gering.

De Duitsers hergroepeerden zich aan de grenzen van de stad, onder de beschutting van het Albertkanaal. Ze hielden Merksem bezet en het zou nog weken van zware strijd kosten, voor ze hier verdreven konden worden. De verzetsstrijders waren alleen maar uitgerust voor overvallen en niet voor geregelde gevechten. De Engelsen waren goed bewapend, maar ze waren niet alleen gering in aantal, maar koesterden bovendien geen plannen om in Antwerpen te blijven. Generaal Roberts verwachtte dat zijn divisie teruggetrokken zou

Centrum W.O. II Brussel

had zich in een van de bunkers verschanst en werd hieruit pas tegen negen uur 's avonds verdreven door de gezamenlijke actie van verzetsgroepen, de infanteristen van het *4th King's Shropshire Light Infantry* en een aantal tanks. Pas na hevige gevechten kon er een einde worden gemaakt aan het vuur dat afgegeven werd uit de *Feldkommandantur*, de *Feldgendarmarie* en de overige gebouwen die door de Duitsers waren bezet. Het verzet kon ook verhinderen dat de telefooncentrale werd verwoest. Het *3rd Montmouthshire*, dat door verzetsstrijders werd bijgestaan, was in de militaire bakkerij tot diep in de nacht in hevige gevechten gewikkeld. Maar aan het einde van deze sensationele dag kon men zeggen dat de

elkaar staande eilandjes. De elektrische kabel die de acht vlammenwerpers bij de Kruischanssluis voedde, werd doorgesneden en de installatie voor het onder water zetten van de twee tunnels onder de Schelde werd onklaar gemaakt.

De Duitsers werden op 4 september volkomen verrast door de aanval die de gewapende verzetsgroepen om kwart voor een 's middags inzetten. Met goedvinden van Reniers werd hij geleid door de koopvaardijkapitein Eugène Colson, bijgenaamd majoor Harry. Zijn groep bestond voornamelijk uit havenmensen, die de doolhof van dokken en kaden op hun duimpje kenden. De aanvallers hadden het voordeel van de verrassing, maar ze waren zowel wat

worden om uit te rusten of dat ze naar het oosten zou worden gestuurd, richting Duitsland. In elk geval was hij niet van plan naar het noorden op te rukken. Op 8 september werd de 11e pantserdivisie afgelost door een infanteriedivisie, de *53rd Welsh Division*, onder bevel van generaal-majoor Ross. Op die manier ging de kans verloren om meteen door te stoten naar de overkant van het Albertkanaal.

Het belangrijkste was echter dat men de Duitsers had verhinderd de haven van Antwerpen even grondig te vernielen als ze dat met sommige Franse havens hadden gedaan. Dit 'wonder van Antwerpen' was voor een deel te danken aan de nederlaag van de Duitse legers in Frankrijk, waardoor de geallieerden

Bevrijdingssummer
Maandag
4 September 1944
Sommerstraat, 22, Antwerpen
PRIJS 1 FRANK

VOLKSGAZET

Socialistisch Dagblad

ANTWERPEN BEVRIJD !

Ten tijde van de eerste wereldoorlog, namen de Antwerpenaars deel aan de strijd tegen de Duitsers, die de stad in 1914 hadden ingenomen. In 1940 werden de Duitsers door de Belgische soldaten uit de stad verdreven. Nu, na vier jaar, zijn de Duitsers terug en de stad is weer in hun handen. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

Hoe de Bevrijding kwam

BRUSSEL BEVRIJD
De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

SPANNING IN DE STAD
De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

De tanks van de bevrijding zijn hier
De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

Het laatste Nieuws uit Londen

De bevrijding van de hoofdstad
De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

Charlari en Namen bevrijd
De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

VRIJHEIDSBODSCHAP VAN DE SOC. PARTIJ VAN BELGIË

LANDGENOOTEN!
Vrij! Eindelijk vrij!
De zegerende legers der Vrije Volkeren hebben den overweldigend terug over zijn grenzen gegaan.
Wij groeten en danken de kampen en ozer vrijheid!
Met ontroering denken we aan de honderdduizenden die voor ons bestaan het hunne gaven.
Maar ook omgeleiden zijn gedund: hoevele onzer kameraden van den weerstand zijn gevallen in den illegalen strijd! Hun afwezigheid brengt een klank van wermud in de feestvreugde van heden. Zij waren de besten onder ons. Moeten, wanneer we een nieuwen Staat gaan opbouwen, zullen hun geestdrift en offervaardigheid ons smettelijk ontbreken.
Onze helden gaan ook uit naar de duizenden gevangenen, de onderduikers, de soldaten en partizanen, de arbeiders en de werkwijzen.
Zooveel heldhaftigheid, zulke schrijnende offerofferingen mogen niet vergees zijn.
Voor de Socialistische Partij, die meer dan vier jaar illegaal geestdrift heeft, is de tijd der

aktie met open vizier aangebroken.
Wij vragen voorreest GERECHTIGHEID!
Verraders en handlangers van den vijand moeten zonder vrijheid worden gestraft.
En de heugpleaaten moeten het eerst aan de beurt! De bestraffing moet snel, volledig en onverbiddelijk zijn.
Oorlogspartizanen en oorlogsvrijwilligers moeten tot terugkeer van het onrechtmatig verdragen bank worden gedwongen.
Diegenen, die door den boosheit of ingevolge de militaire verplichtingen zonder bestaansmiddelen bleven, moeten geholpen en schadeloos gesteld worden.
Gerechtigheid veronderstelt echter nog onmiddellijk maat!
Geen Belg wil nog van den machtelozen democratischen Staat van vóór 10 Mei 1940. In de nieuwe democratie, die wij willen bouwen, in de nieuwe wereldorde, waartoe wij willen bijdragen, zal de kapitalistische wereldorde moeten gebouwen worden.
Sociale rechtvaardigheid moet het fascistisch dwangstelsel vervangen. Bestaanbaarheid, recht

op behoort te betaalden arbeid, deelde levenskansen voor ieder burger, meda de leidende beginseelen voor elke regering van morgen.
Een kapitalistisch regime loopt slechts uit op klassenstrijd en ellende. Het België, dat zij nu pinnen gaat verrijzen, zal echter een gelukkig land worden, indien het eindelijk het privaet belang aan het algemeen welzijn ondergeschikt wordt gemaakt en indien het de soevereiniteit van den Arbeid ten volle erkent. Gedaan moet het zijn met de heerschappij van banken, trusts en kartels. Productie, rail en kredietinstellingen moeten ten dienste van allen staan.
Verder eischen wij onze VRIJHEID terug!
Dit betekent een onmiddellijk herstel der wettoefening. Laat niemand beproeven den volkwil te onderdrukken. Wij hebben tot braken toe genoeg van de diktatuur.
Zoodra mogelijk moet aan het volk de geleugende gegevens worden afgehaald. In afwachting daarvan moeten we enkel om regering, die werkelijk in naam van het volk kan spreken en handelen.
(De eerste 20 bladzijden)

De regering verwacht
De Belgische regering wordt nog eens en te Brussel verwacht.
De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

Belgisch Vakverbond (B. V. V.)

Arbeiders, Bedienden, Kameraden,
Wij hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers. De Antwerpenaars hebben nu de keuze: of zij zich weer aan de Duitsers overgeven, of zij de strijd voortzetten tegen de Duitsers.

WELCOME

allied Comrades in Arms

The People of our world-famous port greet those valiant soldiers of the United Nations, who were the first to enter Antwerp.

While you fought your great battles, we did our best in a less spectacular underground struggle.

Now we are again united in one front. The workers of Antwerp, organized by tens of thousands in their Socialist and Trade-Union movement will do their utmost best to help you in your gallant efforts to bring our common war against anti-Germany to a victorious end.

Long live the United Nations! Long live Belgium! Long live the Socialist and Labour Movements!

WELKOM

Geallieerde Wapenbroeders

Het volk van onze wereldberoemde havenstad groot dank geallieerde soldaten van de Verenigde Naties, die de eerste waren om Antwerpen binnen te rukken.

Ten tijde van Uw groote veldslagen leverde, deden wij ons best in een minder spectaculaire, ondergrondse strijd.

Nu zijn wij wederom verenigd in één groot front. De arbeiders van Antwerpen, bij tienduizenden georganiseerd in hun socialistische en syndicale organisaties, zullen hun uiterste best doen om U te helpen in Uw moedige strijd om onze gemeenschappelijke oorlog tegen anti-Duitsland tot een zegerend einde te brengen.

Leve de Verenigde Naties! Leve België! Leve de Socialistische Arbeidersinternationale!

Links: de socialistische 'Volksgazet' van Antwerpen verwelkomde de geallieerden op 4 september 1944 in haar 'bevrijdingsnummer'.

Rechtsboven: vrouwen die met de Duitsers hadden gecollaboreerd, werden in de kooien van de Antwerpse dierenruimte opgesloten.

Hieronder: luitenant-kolonel David Silvertop (in licht uniform) komt op zijn Sherman-tank Antwerpen binnen. Aan zijn rechterzijde staat ingenieur Robert Vekemans, die de Britse troepen de veilige omweg naar de stad wees, en links achter Silvertop staat Edouard Pialet, een van de leiders van het Antwerpse verzet, die eveneens als gids optrad.

Centrum W.O. II Brussel

Centrum W.O. II Brussel

met grote snelheid van de Seine af naar het noorden konden doorstoten. Het Duitse garnizoen in Antwerpen werd door die snelle opmars volkomen verrast; generaal Graf zu Stolberg-Stolberg wist niet hoe hij moest reageren en verloor daarna elke greep op de gebeurtenissen. Maar ook het Belgische verzet speelde een grote rol in het behoud van de haven. Het maakte, het eerst bij Boom en daarna bij de aankomst in Antwerpen, de Engelsen mogelijk alle hindernissen te ontwijken. Het heeft de rol gespeeld van verkenner en van ondersteuningsinfanterie voor de pantsersdivisie. Overal in de stad stonden verzetsmensen in de eerste rij bij de gevechten. Dank zij het verzet konden de Duitsers de haven

niet in de lucht laten vliegen. Door zijn actie heeft het een onvervangbare rol gespeeld. De mannen van generaal Roberts konden Antwerpen wel innemen, maar ze konden de Duitsers niet beletten alles te vernielen vóór hun komst.

Montgomery had trouwens geen grote troepenmacht ingezet om de haven in handen te krijgen. Hij had andere bedoelingen. Antwerpen was voor hem niet meer dan een etappe op de weg naar Duitsland, dat naar zijn mening op het punt stond ineen te storten en dat hij de genadeslag zou geven.

Maar die verwachtingen werden niet vervuld. Montgomery had zijn krachten overschat. Toen bleek dat de oorlog nog maanden kon

duren, waren de geallieerden wel genooddaakt de toegang tot Antwerpen open te breken. De operaties daartoe, die duurden van 1 oktober tot 8 november, begonnen met de verovering van Merksem, waar Canadezen en verzetsstrijders zij aan zij streden, en eindigden met de verovering van Walcheren, waaraan ook Belgische commando's deelnamen.

Nadat de Duitse kustbatterijen bij Knokke tot zwijgen waren gebracht, liet admiraal Ramsay de Schelde van mijnen zuiveren. Op 26 november was de rivier eindelijk weer bevaarbaar. Twee dagen later voer een konvooi van negentien schepen de haven van Antwerpen binnen — meer dan twee en een halve maand na de bevrijding ervan.

DE GEBEURTENISSEN OP
5 SEPTEMBER 1944

DOLLE DINSDAG

DRS. N. K. C. A. IN 'T VELD

S. Huizinga-Jelgersma

Begin september 1944 scheen voor ontelbare Nederlanders het lange wachten op de bevrijders voorbij. Op zondag 3 september deed Radio Oranje namens koningin Wilhelmina de mededeling dat de verzetsgroepen in Nederland, samengebundeld als 'Binnenlandse Strijdkrachten', een opperbevelhebber kregen in de persoon van prins Bernhard, ressorterend onder generaal Eisenhower. Daarna sprak de prins zelf voor de radio, weliswaar tot geduld manend, maar hij liet toch duidelijk merken dat die Binnenlandse Strijdkrachten wel eens heel binnenkort in actie zouden kunnen komen; armbanden met het woord 'Oranje' erop moesten in ieder geval zo spoedig mogelijk worden gereedgemaakt. De toon van Radio Oranje,

die al jarenlang geduld had moeten prediken, was al de dag tevoren koortsachtig van opwindning geworden: de bevrijding stond voor de deur! En het was niet alleen Radio Oranje die zo dacht en sprak. Via die radio konden alle clandestien luisterende, naar de verdrijving der tirannie hunkerende Nederlanders horen hoe het geallieerde opperbevel verkondigde: 'Het uur der bevrijding, waarop Nederland zo lang heeft gewacht, is *nu zeer nabij*!' Maandag 4 september, de dag van Antwerpens bevrijding, luisterden de Nederlanders 's middags met nog heviger spanning naar de radio uit Londen, en jawel, daar was concreet nieuws: volgens een Duits bericht zouden de Amerikanen al in Zuid-Limburg zijn. Generaal Demp-

sey, bevelhebber van het voorwaarts stotende Britse 2e leger, constateerde, zo zei de radio, dat het Duitse leger volledig instortte. Niet alleen de Duitse heerschappij in Nederland, neen, het hele nazi-regime scheen ten val te worden gebracht: 'zo valt, in september 1944, Adolf Hitler!', commentarieerde Radio Oranje. Later op de avond sprak de Nederlandse minister-president, prof. Gerbrandy, over het overschrijden van de Nederlandse grens door de geallieerden als een feit. Daarna een bericht voor het havenpersoneel van Rotterdam: voorkom vernieling van de haveninstallaties door de Duitsers. En dan nog later op de avond, om 20.45 uur, *het* bericht: de geallieerden hebben Breda bereikt!

De dinsdag brak aan, 5 september. Het bericht over Breda werd herhaald. Overal in Nederland verwachtte men elk ogenblik de bevrijders te zien naderen. In Dordrecht 'wist' men dat de Engelsen al in Breda waren, maar in Rotterdam was men ervan overtuigd dat 'ze' al in Dordrecht waren. Elders hoorde iemand van een vriend die uit Rotterdam opbelde, dat de Britse tanks door de havenstad reden; de man vroeg zijn informant of hij het zeker wist. Allicht, was het antwoord, ik zie ze van hier uit rijden. In Leiden gold Den Haag als bevrijd, in Haarlem meende men te weten dat 'ze' al bij, dus in, eigenlijk al voorbij Leiden waren. Enzovoorts. Openlijk dromde men met Nederlandse en Engelse vlaggetjes samen bij de invalswegen om de bevrijders te begroeten. Dat het bevrijdingsleger in aantocht was, leek bevestigd te worden door de stroom die eraan voorafging: vluchtende Duitsers en NSB'ers, op beladen fietsen, op bakfietsen, met paard en wagen; samendrommend op de stations om met onverwacht ingelegde evacuatietreinen mee te kunnen, die naar het noordoosten van het land of naar Duitsland vertrokken.

Inderdaad, als een maalstroom vloeiden ineen de vreugderoes van de bevolking en de vluchtpaniek van de bezetter en zijn handlangers, die nauwelijks of niet optraden tegen het openlijk vertoon van hen die de vrijheid beidden. En dat laatste nam op vele plaatsen serieuzer vormen aan dan het omhoogsteken van Oranje-vlaggetjes: NSB'ers werden gearresteerd, openbare gebouwen bezet. In Baarle-Nassau lieten twintig Duitsers zich opsluiten, in Axel gaven nog veel meer zich aan de ondergrondse over. De NSB-burgemeester van Naarden overhandigde zijn revolver aan de anti-nazi-gemeentesecretaris met de mededeling, 'dat hij het verder maar moest doen', zoals een NSB-bron vermeldde. Zo waren er vele collaborateurs die alles verloren achtten en hun zaken aan de 'anti's' overdroegen. In Vlissingen, aldus een andere NSB-bron, deelden sommige Duitse soldaten hun helmen en koppels aan kinderen uit.

Maar de uren gingen voorbij. De avond viel; ook de meest hardnekkige wachters aan de invalspoorten van stad of dorp gingen tenslotte naar huis. De bevrijders waren niet gekomen. De volgende dag al kwam de kater na de roes; en toen op donderdag Radio Oranje sprak over het Albertkanaal in België, was de bevrijdingsverwachting definitief voorbij.

Met de paniek van de Duitsers was het niet zo gauw gedaan. Weliswaar vluchtten na

Rechtsboven: 'Het Dagelijks Nieuws', een illegaal blad dat vooral in Zuid-Holland is verspreid, verscheen op 5 september al met een 'bevrijdingsnummer', gebaseerd op de radioberichten van de vorige dag uit Londen.

Links: dat de komst van de bevrijders nog maar een kwestie van dagen was, leek een bevestiging te vinden in de paniekerige vlucht van vele Duitsers, die met allerlei vervoermiddelen noordoostwaarts trokken.

Rechts: een beeld van Dolle Dinsdag in Haarlem, waar tientallen NSB'ers zich gereed maakten voor vertrek of op z'n minst hun vrouwen en kinderen naar Duitsland stuurden.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Bevrijdingsnummer

HET DAGELIJKS NIEUWS

2e Jaargang, No. 76.

DINSDAG, 5 SEPTEMBER 1944.

Minister Gerbrandy heeft gisterenavond voor Radio Oranje een toespraak gehouden tot de Nederlandsche bevolking, waarin hij o.m. mededeelde:

Nu de Geallieerde legers op onweerstaanbare wijze de Nederlandsche grenzen overschreden hebben, ben ik er van overtuigd dat gij hen een hartelijke en waardige ontvangst zult bereiden, welke zij verdienen als bevrijders van ons land en de vernietiging van den tiran. Het uur van de bevrijding heeft geslagen, weldra zal onze geliefde Vorstin terugkeeren en een innig dankgebed stijgt op tot God, nu hij ons van zoo'n groote en bittere nood heeft verlost en ons niet eeuwig wil kastijden. Er zal vreugde zijn, doch leed over degene die er niet meer zijn en velen voor onze goede zaak en ook voor de Landgenooten, in Nederlandsch Indië, die nog zuchten onder de tiranie van den vijand, en smachtend uitzien naar hun bevrijding. Nog is alle leed niet voorbij, velen gaven hun leven en nog velen zullen hun leven laten, en er zal een nieuwe en laatste krachtsinspanning worden vereischt (vooral van de ambtenaren in Overheidsdienst) om alle misdaden te voorkomen, welke de Duitschers in de laatste oogenblikken zullen begaan. Alle verzetgroepen zijn nu in een organisatie vereenigd en vallen onder de wetten van het internationale recht. Landgenooten dit zijn groote dagen in de geschiedenis van ons volk, het zal van elke vrouw en elke man afhangen hoe het nageslacht later over ons zal oordeelen. Wees ordelijk en gediciplineerd, gedraagt U naar de instructie van Uw Leiders, wat nu gebeuren gaat zal langen tijd het stempel drukken op ons geheele volk. Nederland herrijst, moge het zijn in volle grootheid.

Prins Bernhard heeft het volgende bekend gemaakt aan de Nederlandsche binnenlandsche strijdkrachten. Officieren, onderofficieren en manschappen van het Nederlandsche Leger en Marine mogen, indien zij beschikken over een uniform, deze nog niet aantrekken.

Generaal Eisenhower heeft gisteren de volgende boodschap gezonden aan de Rotterdamsche bevolking. Ik verzoek het personeel van den Havendienst en Spoorwegen te Rotterdam ter beschikking te blijven in de buurt waar zij werkzaam waren, er voor zorg te dragen, dat spoorwegen, locomotieven, spoorwagens, stijgers, kranen, openbare bedrijven en brandweerinstallaties voor beschadiging gevrijwaard blijven, opdat zij bij de komst van de Geallieerde troepen oogenblikkelijk weer in dienst gesteld kunnen worden. Tevens aanteekening te houden van de gelegde landmijnen en mijnen in de Rotterdamsche wateren. De bevolking wordt er voor gewaarschuwd geen onschuldig uitzijnde schakelaars en handels aan te raken, zonder een grondig onderzoek. Ook het openen van deuren en ramen waar Duitschers gelegd zijn geweest, is hoogst gevaarlijk. Alle truc- en tijdbommen, moeten zoodra de Duitschers weg zijn, op een duidelijke wijze (door borden) worden aangegeven en oogenblikkelijk worden gerapporteerd aan de Geallieerde commandanten. Dit is geen oproep tot een algemeen opstand. Alles moet geschieden in samenwerking met de Leiders van het gewapend verzet ter plaatse.

De Opperbevelhebber Generaal Eisenhower heeft de volgende mededeeling uitgevaardigd. Daar de huidige strijd mij geheel opsecht, ben ik niet in de gelegenheid persoonlijk tot U te spreken om U mede te deelen, dat de bevrijding voor België en Luxemburg is gekomen. In de eerste plaats zal de terugtrekkende vijand overal onmeedoogenloos worden uitgeroeid. Ik hoop, dat U de beproeving zal doorstaan, welke dit met zich mede brengt. Tot het Fransche volk zeg ik, dat uw gedrag in deze moeilijken tijd, voorbeeldig is geweest. Volk van Noorwegen en Nederland U kunt er op tekenen, dat het uur van de bevrijding voor U ook nadert.

Tenslotte in het kort het belangrijkste nieuws.

Britsche troepen zijn de Nederlandsche grens over getrokken en hebben Breda bereikt. Zij rukken verder op in de richting van Rotterdam.

Na de bezetting van Brussel zijn zij verder noordwaarts getrokken en hebben Antwerpen bezet. De Duitschers bieden nagenoeg geen tegenstand meer in België. Verschillende steden werden bevrijd, o.m. Turnhout, Mechelen, Aalst, Bergen, enz. De Duitschers welke waren ingesloten te Bergen zijn alle onschadelijk gemaakt.

In Frankrijk rukken de Geallieerden met groote snelheid op naar de Kanaalkust, Rijsel werd bevrijd. De nog ingesloten Duitschers worden vernietigd.

Amerikaansche troepen zijn de Duitse grens overschreden. Er wordt hevig gevochten. In het Rhône-dal hebben de Franschen Ville Franche bezet.

In Italië zijn de Britsche troepen over een breed front 30 km vooruit gerukt.

In Griekenland concentreeren de Duitschers zich in het noordelijk gedeelte van het land, om vandaar uit het land te verlaten.

De vijandelijkheden tusschen Finland en Rusland zijn gestaakt. De Duitse troepen verlaten Finland. In Roemenië rukken de Russen steeds verder op in de richting van Belgrado. Volgens Duitse berichten hebben de Russen een nieuw offensief ingezet.

Er is een oproep gericht tot de Nederlanders, werkzaam in de fabrieken te Duitschland, om deze te verlaten. Begeef U echter niet naar het Vaderland, stelt U in verbinding met de bevolking op het platteland en tracht U daar van voedsel te voorzien.

Blijft na de capitulatie in Duitschland en betreft dan weer de fabrieken, van uit Nederland zullen oogenblikkelijk maatregelen genomen worden om U naar het Vaderland terug te voeren. Een en ander is noodzakelijk ter voorkoming van besmettelijke ziekten.

dinsdag nog maar weinig Duitse soldaten (zij werden al weer snel in de ijzeren discipline gevangen en naar het front teruggestuurd), maar de stroom van vluchtende NSB'ers hield nog dagen en zelfs weken aan. Het waren niet alleen vrouwen en kinderen die een goed heenkomen zochten. Juist vele van de hoogste functionarissen waren die dinsdag vooropgegaan.

De 'Dagen der Schande' noemde een buitengewoon fout blad het later. Maar het schot in de roos bleef voorbehouden aan 'De Gil', een nazi-blad dat een parodie wilde zijn op de opvattingen van de anti-Duitse Nederlander, maar dat met deze door de Duitsers gesanctioneerde methode tevens de gelegenheid placht

VERKLARING

Hiermede verklaart de leiding van de ondergrondse verzetsorganisatie „VRIJ NEDERLAND", dat de auto

merk

nummer

noodig is en gebruikt wordt ter uitvoering van de werkzaamheden, die „Vrij Nederland" op zich genomen heeft. Het gebruik geschiedt met medeweten en goedvinden van den eigenaar.

Wij verzoeken de betrokken autoriteiten **dringend** met dit feit rekening te houden teneinde stagnatie in de uitvoering van ons werk te voorkomen.

Opgesteld 7 September 1944.

De Centrale leiding van „Vrij Nederland"

zou hij wél vermelden. In werkelijkheid was die grensoverschrijding, zo die al had plaatsgevonden, buitengewoon betrekkelijk: een verkenningseenheid zou in de buurt van Breda zijn geweest en het geallieerde opperbevel had op grond daarvan geconcludeerd dat de Britse hoofdmacht bij de stad stond. Een merkwaardige zelfintoxicatie, die eveneens uitwerking had op anderen, de Nederlandse gemeenschap te Londen en de Nederlandse bevolking, die nog vatbaarder waren. Het bericht van Breda bereikte diezelfde avond de chef van de Nederlandse regeringsvoorlichtingsdienst. Dat moest worden uitgezonden! Nu moesten alle nieuwsberichten eerst altijd de Britse militaire censor passeren, voordat zij konden worden uitge-

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

te grijpen om tegen NSB-benen aan te schoppen. In het eerste nummer na 5 september gebruikte het blad de historie-makende uitdrukking: 'Dolle Dinsdag'. Inderdaad, de anti-nazi-Nederlander mocht zich dan generen voor zijn dolle, nogal hysterische bevrijdingsroes van die dag; de NSB'er had meer reden zich te schamen voor de dolle vlucht van het gros van zijn partijgenoten.

Hoe deze massale hysterie te verklaren? En wat was er precies gebeurd op die dinsdag en de dagen daarvoor? Was het van Radio Oranje of het geallieerde opperbevel misschien allemaal bewuste misleiding van de Duitsers geweest?

Om die laatste vraag maar meteen te beant-

woorden: dat was het niet. Ook Radio Oranje, ook het geallieerde opperbevel — wij hebben al de uitspraak van generaal Dempsey aangehaald — meenden dat de Duitsers uitgeput waren. De weergaloos snelle opmars benevelde de geallieerde legerleiders zelf. Op zondag 3 september meende men waar te nemen dat de Duitsers Nederland ontruimden en deelde men dat mee aan de Nederlandse regering. Op maandag hoorden Nederlandse instanties van het *War Office* dat de Engelsen in de buurt van Breda waren. Toen Gerbrandy die avond zijn toespraak moest houden, aarzelde hij even: moest hij plaatsnamen noemen? Het leek hem beter dat nog niet te doen, maar de grensoverschrijding, die iedereen een feit achtte,

zonden. In dit geval vertrouwden de Nederlandse instanties erop dat, indien onverhoopt het bericht over Breda toch niet juist mocht zijn, de censor het wel zou tegenhouden.

De tekst die de censor te lezen kreeg, luidde: 'Naar in Nederlandse regeringskringen verluidt, hebben de geallieerde legers Breda bereikt.' Welnu, dacht de censor, de Nederlandse regering heeft blijkbaar andere, betere bronnen dan ik — en hij liet het bericht door. Het werd meteen in allerlei talen uitgezonden door de BBC; zoals reeds vermeld, vond de eerste Nederlandse uitzending plaats om 23.45 uur. Dinsdagochtend werd het bericht herhaald, dinsdagmiddag luidde het: 'Volgens officiële berichten hebben Britse troepen Breda bereikt.'

Volgens niet-officiële berichten zijn zij inderdaad reeds veel verder in Nederland doorgedrongen.'

De geallieerde maar ook de Duitse generaals hadden zowel aan de vooravond van Dolle Dinsdag als op die dag zelf het overzicht over hun opstellingen eigenlijk verloren. De Engelsen bij Antwerpen wisten niet hoeveel Duitsers er aan het Albertkanaal stonden, maar zij dachten dat het een niet onaanzienlijke strijdmacht zou zijn. De Duitsers wisten het zelf eigenlijk ook niet precies, maar zij vermoedden terecht dat het niet veel zou zijn. Terwijl de Engelsen zich twee dagen adempauze gunden om het Albertkanaal aan te vallen, gaven zij daarmee juist de Duitsers de tijd om langs

Rechts: de gebeurtenissen op 5 september en met name de redeloze vlucht van vele hoge NSB-functionarissen versterkten de positie van de SS. Dit aanplakbiljet paste in de pogingen van Feldmeyer zoveel mogelijk van Musserts volgelingen achter zich te krijgen.

Linksboven: de snelle geallieerde opmars in Frankrijk en België verleidde allerlei verzetsorganisaties tot voorbarige plannen hun werk bovengronds voort te zetten. Dit auto-vrijgeleide van 'Vrij-Nederland' rolde zo al op 7 september 1944 van de persen.

Links: in Den Haag, in opwinding geraakt door het gerucht dat de bevrijders Rotterdam al gepasseerd waren, trokken vele bewoners met vlaggetjes en feestmutsen naar het Rijswijkse plein, bij de uitvalsweg naar het zuiden, om de geallieerden te begroeten.

deze hindernis een frontlijn op te bouwen. Op maandag 4 september voerde de commandant van het in Nederland gelegeerde en nogal schamele Duitse 88e legerkorps, tevens bevelhebber van alle Duitse landstrijdkrachten in Nederland, generaal Reinhard, zijn voornemen uit om de stellingen bij de Moerdijkbruggen te inspecteren. Veel kwam daarvan niet terecht, want in de loop van de dag kreeg hij plotseling bevel met zijn legerkorps een verdedigingslinie aan het Albertkanaal van Antwerpen tot Hasselt op te bouwen. Daartoe kreeg Reinhard één divisie (de 719e infanteriedivisie) en een bataljon Landstorm, Nederlandse SS-mannen dus onder Duits commando. De generaal probeerde zelf naar het Albertkanaal te gaan om de situatie ter plaatse op te nemen, maar op de weg van 's-Hertogenbosch naar Tilburg kwam hij in dichte colonnes vluchtende troepen terecht. Er was geen doorkomen aan. De volgende dag, dinsdag, probeerde hij het opnieuw en ditmaal met succes. Tot zijn opluchting trof hij aan het kanaal de Duitse generaal Kurt Chill aan, die uit een mengelmoes van allerlei vluchtende onderdelen en groepjes op eigen initiatief een strijdmacht had gevormd. Het was slechts een kwestie van een dag of twee om de versterkingen aan te laten rukken — en de Engelsen gaven de Duitsers deze speling, die kort was, maar voldoende.

Het dient erkend: van alle betrokken groepen bij die massale hysterie op Dolle Dinsdag, de juichende en vlaggetjes-zwaaiende Nederlanders, de triomferende en triomfantelijke geallieerde legerleiders, de ordeloos terugtrekkende Duitse *Wehrmacht*, de vele civiele Duit-

Nationaal-socialisten

De vijand poogt ons land binnen te dringen.

Hun handlangers trachten binnenslands oproer te wekken.

In dit beslissend uur geldt voor U slechts één parool:

DE WAPENS OPNEMEN EN VECHTEN

Strijdt tegen de legers der plutocratische „bevrijders”, tegen de moordenaars van vrouwen en kinderen!

Meldt U bij de Waffen-SS of de Landstorm Nederland.

Helpt mede den vijand binnenslands neer te slaan door Uw plaats in te nemen in de rijen der Landwacht Nederland. Meldt U bij:

de Landstorm-Ersatzeinheiten Hoogeveen, Veenendaal
het SS-Ausbildungslager Avegoor
de Meldestellen van het SS-Ersatzkommando Niederlande
of bij de plaatselijke eenheden der Landwacht Nederland

Leve de Führer!

Heil Hitler!

De Voorman der Germaansche SS in Nederland
FELDMEIJER
SS-Standartenführer

sers en de zeer, zeer vele in panische angst vluchtende NSB'ers, hadden de Duitse generaals het hoofd nog het meest koel weten te houden en, hoewel op zeer gebrekkige informatie steunend, de juiste maatregelen genomen met — wat het allerbelangrijkste was — de juiste snelheid. Ook de top van het civiele bezettingsbestuur was niet weggehold. Wat de lagere niveaus betreft, was het beeld echter minder gunstig. De *Kriegsmarine* meende later te constateren dat op Dolle Dinsdag de Duitse landstrijdkrachten toch in ernstige mate door de paniek aangetast waren geweest (natuurlijk kwam de *Kriegsmarine* zelf er het beste af); nog erger was het gesteld met de *Luftwaffe* en met de lagere regionen van het civiele be-

zettingsbestuur. De rook van verbrande archieven, de gevorderde wagens, zwaar met koffers beladen; wat een figuur tegenover de vier jaar lang overheerste bevolking, die zo luide aan haar vreugde en leedvermaak uiting had kunnen geven! Nog maanden later werd een groot aantal Duitsers bij het Rijkscommissariaat uit de dienst ontslagen, gestraft of overgeplaatst wegens zijn weinig standvastige houding — dit vooral ook in de letterlijke betekenis — op die vijfde septemberdag.

Voor de NSB betekende die dag de catastrofe. In juli, toen de geallieerden nog in Normandië stonden, had Mussert suggesties voor evacuatie, ook van uitsluitend vrouwen en kinderen, afgewezen. Naarmate de geallieerde legers in

BULLETIN

BEKENDMAKING

Herhaaldelijk is gebleken, dat hoefnagels e.d. op de marschwegen van Duitse onderdeelen worden geworpen met het kennelijk doel te saboteeren.

Tegen dergelijke gevallen wordt met de grootste hardheid opgetreden.

Inwoners van huizen, waarvoor of in de omgeving waarvan dergelijke voorwerpen worden aangetroffen, worden met de scherpste represailles bedreigd.

Zij worden dus dringend aangeraden bedoelde voorwerpen onmiddellijk te verwijderen, de straten te reinigen en te zorgen, dat zij gereinigd blijven.

Men wordt verzocht bovenstaand bericht zooveel mogelijk aan elkaar door te geven.

Eindhoven, 7 September 1944.

De waarnemend
Gewestelijk Politie-President.

augustus in Frankrijk oprukten, zagen de NSB'ers hoe de Duitse vrouwen en kinderen en civiele Duitsers in Nederland met speciale treinen naar hun *Heimat* vertrokken. De onrust onder de zwarte kameraden steeg en bereikte een gevaarlijk hoogtepunt in het weekend dat aan dinsdag 5 september voorafging. De Leider zag zich genoodzaakt voor maandagavond een vergadering uit te schrijven van alle topfunctionarissen van de 'Beweging'. Toen men die avond bijeenkwam in een van de herenhuizen aan de Utrechtse Maliebaan, waar de NSB haar 'Hoofdkwartier' had, was het gevaar inmiddels acuut geworden. In een bedrukte stemming begonnen de aanwezigen het probleem van de evacuatie te bespreken. Musserts

Links: de dolle jubelstemming van die eerste septemberweek verleide vele Nederlanders tot drieste sabotagedaden; een nogal zinloze waaghalzerij waartegen de politie in het zuiden niet geheel ten onrechte waarschuwde.

Linksonder: de paniek van de Duitsers duurde slechts één dag; na Dolle Dinsdag kreeg de discipline weer vat op hen. Maar op 5 september was heel Nederland getuige van dit soort tragikomische taferelen.

passiviteit in dezen bleek zich nu te wreken. 'Een godvergeten schandaal, dat er niets voorbereid is', merkte een hoge NSB-functionaris op, waarmee hij de mening van vrijwel iedereen samenvatte. Men besloot Seyss-Inquarts satraap voor de provincie Utrecht, de Duitse *Beauftragte* Müller-Reinert, erbij te halen. Maar Müller-Reinert wist ook van niets en ondanks zijn hoge positie in het bezettingsbestuur vermocht hij blijkbaar nog minder. Op een gegeven ogenblik echter trad, als een *deus ex machina*, de 'Voorman van de Germaansche (Nederlandse) SS', Feldmeyer, de zaal binnen om namens de *Höhere SS- und Polizeiführer* Rauter aan te kondigen dat deze vijftientig extra-treinen beschikbaar stelde om de vrouwen en kinderen uit het zuiden en het westen des lands te evacueren.

Het was een schitterende zet van de SS om de NSB-leider, die zij al jarenlang bestreed, in de ogen van zijn volgelingen te ontluisteren. 'Gelukkig, dat Rauter er nog is', vond een van de meest Mussert-getrouwe NSB-functionarissen. In een onderonsje maakte Feldmeyer Mussert echter duidelijk dat die treinen alleen zouden rijden, als de mannelijke leden van de NSB verplicht zouden worden toe te treden tot de Landwacht (een soort gemilitariseerde hulppolitie van collaborateurs), die onder bevel van Duitse politieofficieren gesteld zou worden. Mussert kon niet veel anders doen dan toegeven. Diezelfde avond vond er een wat intiemer bijeenkomst plaats ten huize van de WA-leider Zondervan, waarbij enkele hoogwaardigheidsbekleders van de NSB, vooral de plaatsvervangend leider Van Geelkerken, de Leider in uitermate krachtige termen kritiseerden. Het groepje was van plan de volgende dag oostwaarts te vertrekken.

Het werd dinsdag, hoe kon het anders, een complete chaos. Afgesproken was de vrouwen en kinderen uit het zuiden en het westen te evacueren naar Westerbork. Het werd een massale uittocht van de NSB naar het noordoosten, een onoverzichtelijk gedrang op sta-

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

tions en wegen om nog te kunnen ontkomen aan, zoals ook de NSB'ers meenden, de voorwaarts snellende geallieerden en de wraak van de bevolking. En hoe vernederend was het niet voor de horde landverraders, toen zij zich in Westerbork — waarvandaan op 3 september nog een transport naar Auschwitz was vertrokken — moest laten registreren en op luizen onderzoeken door daar nog aanwezige joden! Een van die joden — er waren er toen nog ongeveer 850 — merkte met alleszins begrijpelijk leedvermaak op: 'Het was groots dat wij dit schouwspel mochten beleven!'

Dat leedvermaak deed zich ook wel eens voor bij collaborateurs die tegen de NSB hun privé-bezwaren hadden. Een beslist foute ambtenaar

Rechts: nog een beeld van de ordeloze haast waarmee de 'Wehrmacht' op Dolle Dinsdag Nederland probeerde te verlaten. Op fietsen en zwaarbeladen karren vluchtten de Duitsers weg voor een ongeziene tegenstander.

Rechtsonder: begin oktober stelde Mussert een tijdelijke bijzondere rechtbank in om de ergste gevallen van desertie te bestraffen. Door de verwarde verkeerssituatie kwam van dit voornemen van de Leider weinig terecht.

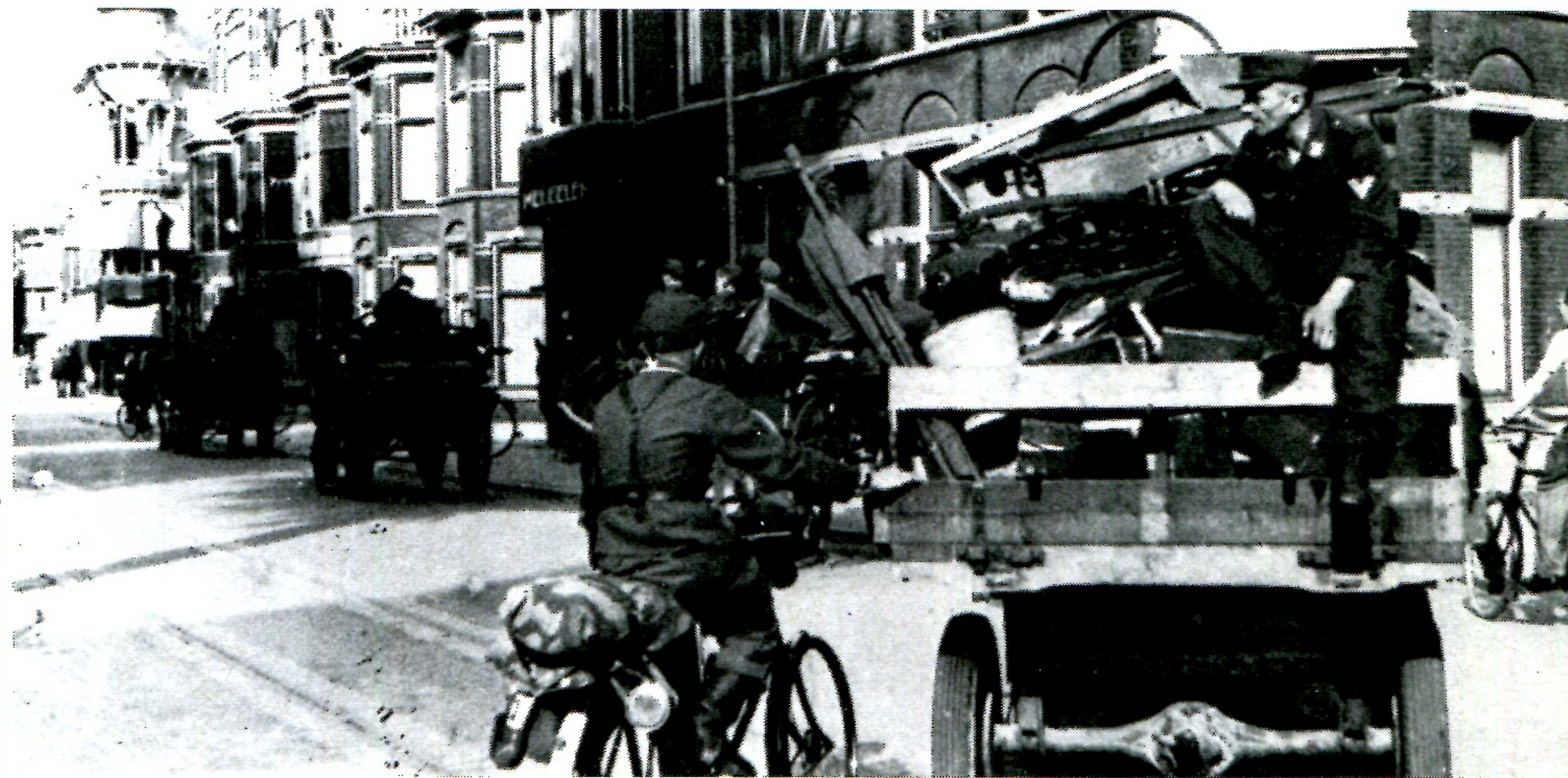
van het in Apeldoorn gevestigde departement van onderwijs noteerde enige weken later: 'Die Schadenfreude hebben wij dan toch kunnen smaken dat de meeste heeren die vier jaar den mond vol hadden van gevaarlijk leven en 'heldische' opvattingen bij het eerste looze gerucht de beenen namen en uitgedost in hun kakelbonte uniformen de Loolaan in Apeldoorn passeerden.' Zulk weinig hartverheffende taferelen waren algemeen. Men kreeg en krijgt wel eens de indruk: hoe hoger de positie in de NSB van de vluchtelingen, hoe minder verheffend hun gedrag. Verwijten over en weer, ruzies, hooglopende conflicten, nerveuze spanningen, ook of juist bij de hoogstgeplaatsten. In Lunteren maakte Van Geelkerken zich met zijn trawanten op om met een karavaan van zwaarbeladen auto's met daarop alle benzine, jenever, sigaretten, levensmiddelen, distributiebonnen enzovoorts, die de heren hadden kunnen bemachtigen, naar Westerbork te rijden. De stemming van het gezelschap wordt misschien het beste weergegeven door de woorden van de plaatsvervangend leider: 'Als ik nog eens terugkom, steel ik tienmaal zoveel als ik ooit had.' Deze en andere overduidelijke uitlatingen van Van Geelkerken kwamen later Mussert ter ore. Hij zou het onthouden. Dolle Dinsdag was dus ook een nieuw stadium in de verhouding tussen de Leider en zijn plaatsvervanger, tussen wie het een paar maanden later tot een openlijk conflict kwam.

Woensdag waren de berichten van het front 'iets beter', maar de vlucht van de NSB hield nog aan. De in Westerbork en elders in de buurt bijeengepakte massa werd afgevoerd naar Lüneburg en naar andere plaatsen in Duitsland, zodat er tenslotte veertigduizend NSB'ers in Duitse kampen waren ondergebracht. De verzorging van Duitse zijde was zeer redelijk, maar men kreeg wel te horen dat de vrouwen in de Duitse oorlogsindustrie dienden te werken en dat het eigenlijk de plicht van alle jongens en mannen van zestien jaar en ouder was dienst te nemen bij de *Waffen-SS*.

De strijd tussen SS en NSB werd in de evacuatiekampen in Duitsland voortgezet en verliep meestal ten gunste van de SS, die op het standpunt stond dat de NSB'ers de genoten gastvrijheid dienden te betalen met een forse bijdrage aan de Duitse oorlogsinspanning. Dit, gevoegd bij het feit dat de Duitsers het front in Nederland konden stabiliseren, veroorzaakte na enige tijd een omgekeerde beweging: men trachtte naar Nederland terug te gaan. Het lukte niet altijd.

De beschamende vlucht had de NSB elk aanzien doen verliezen, niet alleen bij de Nederlandse bevolking (dat aanzien was er toch al nauwelijks), maar ook bij de Duitsers en bij de eigen leden die niet gevlucht waren. Mussert

stelde een bijzondere rechtbank van de NSB in om de vele functionarissen die op de kritieke dag hun post hadden verlaten, te bestraffen, eventueel met uitstoting uit de partij. En er waren zware gevallen: Max Blokzijl, propagandaleider van de NSB en hoofd van de persafdeling van het departement van volksvoorlichting en kunsten, was op Dolle Dinsdag plotseling in Groningen gesignaleerd. Dit zwaar met NSB'ers bezette departement had trouwens helemaal een slecht figuur geslagen: ook de fungerende secretaris-generaal De Ranitz en perschef van Huut waren op die dag plotseling in Groningen opgedoken, evenals de leider van de Winterhulp, Van Vloten. Enzovoorts; iedereen die op Dolle Dinsdag

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Besluit inzake de instelling van een tijdelijke bijzondere rechtbank

Hierbij wordt door mij ingesteld een tijdelijke bijzondere rechtbank der Beweging met opdracht te onderzoeken en te beoordeelen, welke leden der Beweging, die op 1 September j.l. belangrijke vertrouwensposten innamen, zich in de maand September in positieven of negatieven zin hebben onderscheiden.

Onder onderscheiding in positieven zin versta ik een in bijzondere mate lofwaardig gedrag; onder onderscheiding in negatieven zin versta ik een bijzonder laakbaar gedrag.

Als leider van de rechtbank benoem ik den gewestelijk leider van Zuid-Holland, M. J. A. van Iersel; als leden Mr. L. Leyenhorst, oud-kringleider van Haarlem, burgemeester van Delft, en Mr. H. A. M. van der Heyden, gewestelijk commandeur van de Landwacht voor Zuid-Holland en Zeeland.

Als leider van opsporing, vooronderzoek en voorlegging benoem ik F. L. Rambonnet, adviseur van den Leider, districtscommandeur van de Landwacht voor Overijssel.

Een ieder, die voor dit onderzoek wordt opgeroepen, is gehouden aan dezen oproep te voldoen.

Utrecht, 2 October 1944.

MUSSERT

ver ten noordoosten was geweest van de plaats waar hij hoorde te zijn, beriep zich op Duitse orders, familieomstandigheden of andere toevalligheden. Veel had dit nakaarten echter niet om het lijf, want door de moeilijke verkeerssituatie kon de bijzondere rechtbank, die te Deventer zetelde, nauwelijks functioneren. Dat nam niet weg dat de NSB in feite volledig was ineengestort. Daar profiteerde voornamelijk de SS van, die bedekt of soms ook wel openlijk de 'Beweging' en vooral haar leiding afschilderde als een troep laffe burgerlieden en haar politiek als volkomen *passée*. Daar zat iets in, het kon moeilijk meer ontkend worden. Zeer vele NSB'ers, zei een Landwachter, 'zijn het erover eens dat de SS het is die de zaak

Germanische Hitler-Jugend Nederlande op te richten, geheel in Groot-Germaanse en SS-geest. Een openlijke opstand tegen Mussert derhalve. De 'Beweging' smolt weg. En de Leider zelf? Ook hij had op Dinsdag besloten het 'Hoofdkwartier' van de NSB te verleggen naar het landgoed 'De Bellinckhof' bij Almelo. Hij beriep zich op een order van Hitler zelf. Het is mogelijk; in ieder geval toonde de Leider, hoe weinig leiding hij ook vermocht te geven, persoonlijk meer moed te bezitten dan vele van zijn volgelingen. In dezelfde maand september bracht hij in de voorste linies enige malen een bezoek aan Nederlandse vrijwilligers van de Landstormbrigade. Hij raakte er in deze tijd ook van

HEIBEL OP DE MALIEBAAN

Uit een geheim rapport aan ir. Mussert, uitgebracht door zijn gemachtigde in de provincie Zeeland:

(...) *Mijn adjudant was uit Zeeland vertrokken en had in Arnhem zijn WA-uniform uitgetrokken en op het kringhuis gedeponeerd, en was daarna op zoek naar zijn vrouw gegaan, die bij kennissen in Apeldoorn was geëvacueerd. Na enkele dagen kwam hij daar, doch trof zijn vrouw niet aan, maar ontmoette Van Geelkerken. Van dit bezoek zei mijn adjudant: 'Van Geelkerken heeft mij als uw adjudant ontslagen en mij aan Alblas toegevoegd. Ik heb nu volmacht dat ik hier chef ben in Lunteren (waar ik n.b. ook was). Dit is de kans van mijn leven, en die grijp ik.' ... Blijkbaar moest deze jongeman dus voor iets dienen. Ik besloot toen naar den Leider te gaan, en deed dit met een geleende auto, want mijn eigen wagen had Kessler in Assen gehouden en weigerde Van Geelkerken deze terug te zenden. (...)*

Blijkbaar had men via de spionage van Alblas bemerkt dat ik aanstalten maakte met de auto weg te gaan, want 's avonds vertelde mij een landwachter: 'U was juist weg, toen er een bevel kwam, dat er geen enkele auto meer van het terrein mocht. Maar de eenige auto die er was, was de Uwe...' Het was schijnbaar de bedoeling mij gevangen te houden, wat verder ook zal blijken.

Onderweg naar Utrecht reed ik de chauffeur van Kardoes voorbij, die zijn wagen aan puin gereden had. Ik bood den chauffeur aan mede te rijden, doch deze weigerde, maar vroeg wat bagage aan Kardoes af te geven. Deze bagage bestond uit een gesloten koffer en een mand met geneverflessen. Ik gaf dit op de Maliebaan aan het bureau van Kardoes af en ontmoette toen op het trottoir de plaatsvervangend adjudant van den Leider, met wien ik naar binnen ging.

Mijn begeleider zag Kardoes uit zijn kantoor komen, vlug de Maliebaan oversteken, en naar Van Geelkerken gaan, die met snellen pas naar het bureau kwam waar ik was. Hij was ook thans uiterst nerveus.

Hij vloog het bureau binnen en zei: 'Ga met me mee' — wat ik deed. Hij kwam dreigend voor me staan en had een grote vierkante lantaarn in de hand en zei: 'Ik wil weten wat je hier komt doen.'

'Den Leider spreken.'

'Dat verbied ik je als plaatsvervangend Leider. Jij mag den Leider niet spreken, ploert die je bent.'

'Hooft U eens even...'

'Houd je smoel of ik sla je met die lantaarn neer, en laat je wegdragen.'

'Ik heb het recht...'

Van G. grijpt naar zijn revolver en zegt: 'Houd je smoel en donder op, of ik schiet je neer, en het is afgelopen met je.'

Aangezien de man er volkomen krankzinnig uitzag en ik bang voor hem werd, ben ik heengegaan. Dit is het laatste gesprek dat ik met Van G. had.

(Uit: 'Nederland in oorlogstijd', Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, 1946)

BESLUIT

In afwachting van de beoordeeling van hun gedragingen in September j.l., door de daartoe door mij ingestelde bijzondere rechtbank, zijn door mij als functionarissen der Beweging geschorst:

1. S. L. A. Plekker, stb.nr.	986	Gemachtigde in Algemeenen Dienst.
2. F. W. v. Vloten, stb.nr.	3352	Gemachtigde voor den Nederlandschen Volksdienst en Hoofd v. d. Afd. Volkszorg der Beweging.
3. G. J. K. Baron van Lynden van Horstwaerde stb.nr.	6891	Adviseur van den Leider.
4. J. Dekker stb.nr.	9679	Gemachtigde voor Zeeland.
5. M. Graaf de Marchant et d'Ansembourg stb.nr.	20000	Gemachtigde v. Limburg.
6. L. ten Cate stb.nr.	21752	Hoofd v. d. Afd. Afstamingsonderzoek.
7. J. P. Rechsteiner, stb.nr.	81430	Hoofd v.d. Afd. Intendance.
8. E. Voorhoeve stb.nr.	95400	Hoofdkwartiers-spreker.
9. C. C. A. Croin stb.nr.	127977	Gemachtigde voor de Artsenkamer.
10. C. Thoen stb.nr.	167058	Wnd. Hoofd v. d. Afd. Propaganda.

Gedurende den tijd van schorsing, is het dezen functionarissen verboden de uniform der Beweging met ranguitmonstering of onderscheidingsteekens te dragen of op eenigerlei wijze namens de N.S.B. op te treden.

Utrecht, 20 October 1944.

MUSSERT.

Links: in het nummer van 15 september, dat twee dagen te laat verscheen, hoonde 'De Gil' op venijnige wijze alle NSB'ers en meelopers die op 5 september hun post verlieten. 'We weten nu wie er rent en wie er blijft zitten.'

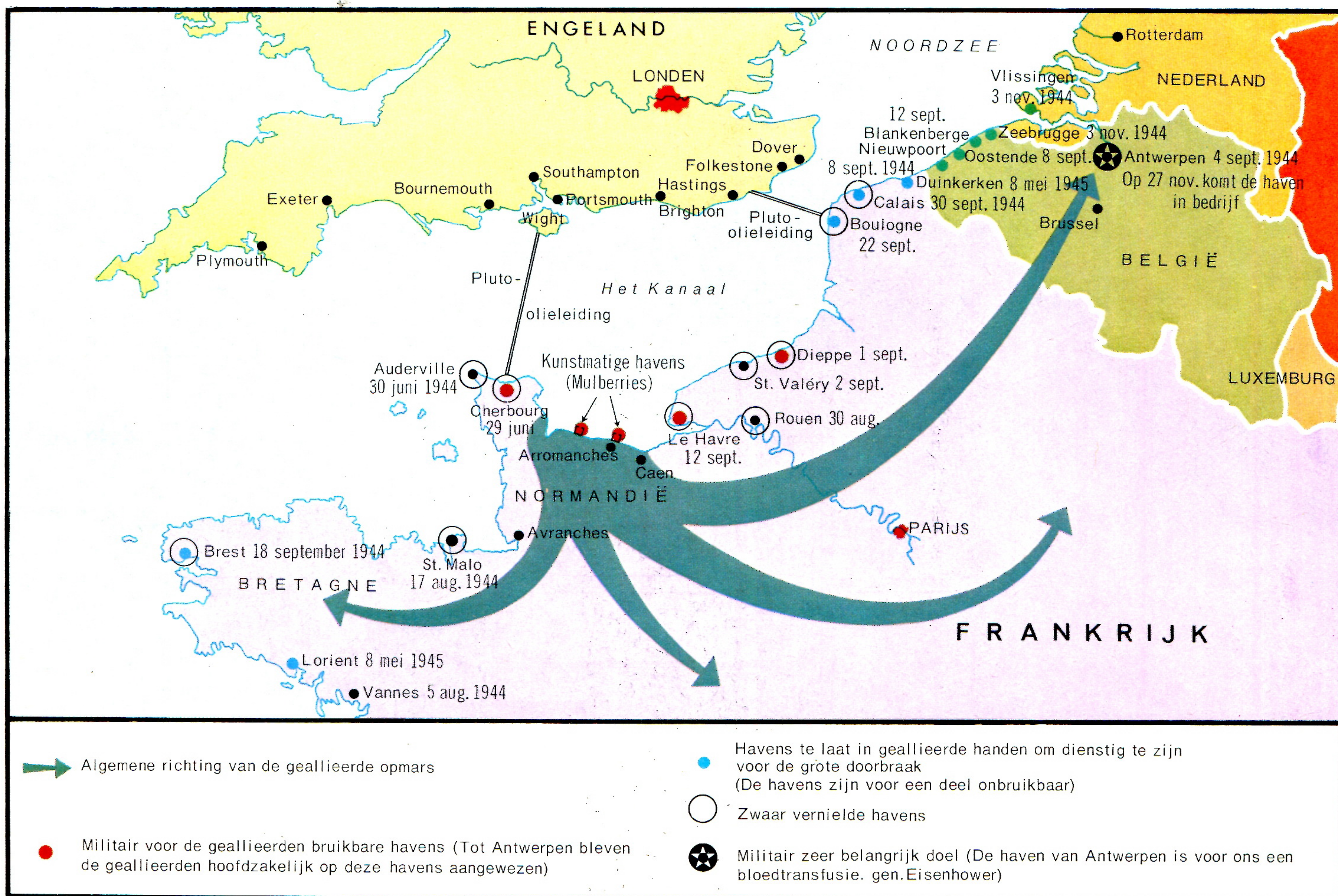
Boven: vooruitlopend op de overigens nimmer gevolgde uitspraak van de bijzondere rechtbank, schorste Mussert op 20 oktober een aantal NSB-functionarissen die op Dinsdag al te schielijk waren verdwenen.

bij elkaar houdt en dat de 'Beweging' in deze vorm niets klaar kan maken.' In deze vorm? Er bestond nauwelijks een NSB meer. Een groot deel was naar Duitsland gevlucht, de SS trachtte alle overblijvende mannen te dwingen dienst te nemen bij de Landstormbrigade van de *Waffen-SS* of bij de Landwacht. Het grootste deel van het Jeugdstormkader was eveneens naar Duitsland gevlucht en besloot daar in plaats van de Jeugdstorm een

overtuigd dat hij een nieuwe beweging moest opbouwen, die minder slaafs de Duitse koers zou moeten volgen. Het een noch het ander had echter nog praktische politieke betekenis. In een radiorede van 10 september probeerde Mussert het gedrag van de NSB te rechtvaardigen; hij beweerde dat de Duitsers eerder en harder op de loop waren gegaan dan de NSB. Men mag veronderstellen dat hij zelf wel beter wist.

OVERLORD IN ADEMNOOD

DRS. R. L. SCHUURSMA

Uitgerekend op 4 september, toen Nederland voor het grijpen lag, hielden de tanks in de voorhoede van het Britse 2e leger stil, niet door Duits vuur, niet door slecht weer, niet door het terrein, maar doordat er in de wijde omtrek geen druppel brandstof meer te vinden was. Die toestand was symptomatisch voor wat er eind augustus en begin september langs het gehele front in West-Europa plaatsvond: toen het leek alsof de geallieerden zonder veel moeite konden doorstoten tot over de Rijn, liep de bevoorrading volkomen spaak en moest het ene legeronderdeel na het andere de race naar Duitsland afbreken. Het spreekt vanzelf dat men in de voorhoede niet zuinig was met kritiek op de diensten die voor de aanvoer moesten zorgen. Vooral de Amerikaanse *Communications Zone* (ComZ), die in

Voor welke problemen de geallieerden stonden ten aanzien van hun aanvoer, kan blijken uit deze kaart. Het aantal bruikbare havens bleef gering en lag vaak zeer ver van de punten waar het front het materieel opslopte.

tegenstelling tot de Britse gewoonte onafhankelijk van de bevelhebbers aan het front en zelfs betrekkelijk los van SHAEF de bevoorrading van Bradleys legergroep verzorgde, moest het daarbij ontgelden. Helemaal zonder grond was die kritiek niet, want er waren wel degelijk misverstanden. Zo stond de chef van ComZ, luitenant-generaal John C. H. Lee, bij Eisenhower te boek als een tweede Cromwell, die in zijn omgeving met ijzeren hand de discipline handhaafde. Niettemin gaf zijn chef-staf, brigadegeneraal Royal B. Lord,

buiten Lee's medeweten en tegen de zin van Eisenhower, bevel het hoofdkwartier van de dienst naar Parijs te verplaatsen. Het was al erg genoeg dat daarvoor juist begin september honderden trucks werden gebruikt die dringend nodig waren voor transport naar het front. Maar bovendien legde het hoofdkwartier in de Lichtstad beslag op vrijwel alle hotels, waarin kort tevoren nog Duitse officieren een comfortabel leven hadden geleid. Eisenhower was over deze gang van zaken weinig te spreken en dat werd er niet beter op, toen bleek dat soldaten van ComZ zich in de buurt van de Arc de Triomphe uitgebreid te buiten gingen aan zwarte handel. Het zou echter al te eenvoudig zijn de gebreken in de aanvoer naar het front uitsluitend te wijten aan de tekortkomingen van generaal

Lee, het comfort van luxehotels en de winzucht van een aantal medewerkers van *ComZ*. Het stilhouden van de geallieerden mocht dan grotendeels te wijten zijn aan logistieke tekortkomingen, de oorzaken daarvan waren bepaald van geheel andere aard. De tientallen geallieerde divisies vormden een reusachtig bedrijf, dat aan de voorzijde uitmondde in het smerige en levensgevaarlijke karwei van de gewone soldaat, maar dat aan de achterzijde per dag duizenden en duizenden tonnen materiaal en brandstof moest binnenkrijgen, wilde het kunnen functioneren. Storingen in die aanvoer waren tot in de voorste linies voelbaar, met alle gevolgen van dien. Iedere commandant, tot in de hoogste regionen van de legerkorpsen en legers toe, deed dan ook zijn uiterste best zijn eigen zaak gaande te houden, terwijl de opperbevelhebber maar moest zien dat de verdeling van de stroom van goederen toch zo eerlijk en efficiënt mogelijk verliep. In Normandië was dat niet zo'n groot probleem geweest. De vertraging die was opgetreden in de uitvoering van het eerste gedeelte van *Overlord*, betekende dat er gedurende lange tijd uiterst korte aanvoerlijnen bestonden en dat er gelegenheid was de haven van Cherbourg zo goed mogelijk geschikt te maken voor de troepen uit het bruggehoofd zouden breken. Maar de Seine werd opeens elf dagen eerder bereikt dan de plannenmakers in Londen hadden gedacht. Dat betekende dat de legers hun operationele reservevoorraden al hadden verbruikt, voor ze over de rivier waren, en dat was nog maar het begin. De bevrijding van Frankrijk verliep daarna zo snel, dat de geallieerden er, logistiek gezien, de overtocht over de Rijn in 1944 mee verspeelden.

Toen de voorzijde van het legerbedrijf op volle toeren draaide, begon de achterzijde de eerste tekenen van overspanning te vertonen. In onafgebroken rijen rolden de trucks met brandstof, munitie, voedsel, kleding, onderdelen voor baileybruggen en delen van divisies van Normandië naar het front. De *Red Ball Express*, die de eerste was van een aantal tot het uiterste opgevoerde transportsystemen en die op 25 augustus werd gestart in een poging de noodsituatie bij de Amerikaanse troepen op te vangen, reed langs een enorme lus van wegen met eenrichtingsverkeer naar de legerdepots. Er ontstonden geweldige opstoppingen die weer werden opgeheven; auto's begaven het en werden in de kortst mogelijke tijd weggesleept en weer hersteld. Maar legeronderdelen die eigenlijk voor het front waren bestemd, werden ingeschakeld om te laden, te lossen en te rijden. Trucks die deel uitmaakten van operationele eenheden, werden daaruit losgemaakt en opgenomen in transportcompagnieën. Het aantal ongelukken nam toe door oververmoeidheid van de chauffeurs. Het wagenpark, dat bij het begin van de invasie nog nieuw was geweest, sleet schrikbarend en de reserveonderdelen werden schaars. De transportcolonnes hadden bovendien een groot deel van de brandstof nodig die zo dringend naar het front moest. Waren de opmarsplannen voor *Overlord*, waarop uiteraard het oorspronkelijke schema van de bevoorrading was gebaseerd, met een té groot pessimisme opgesteld? In Londen verwachtte men indertijd dat de operaties voorbij de Seine pas honderd-twintig dagen na *D-day* zouden beginnen. Maar

op 4 september — de dag waarop Antwerpen in geallieerde handen viel — reikte de aanvoer al tot meer dan tweehonderd kilometer voorbij de Seine en het was toen pas negentig dagen na het begin van de invasie.

Op dat moment functioneerden de geïmproviseerde havens aan de Normandische stranden nog volop, maar de weersomstandigheden maakten een spoedige vervanging door normale havens dringend noodzakelijk. Midden augustus was Cherbourg eindelijk behoorlijk in bedrijf. De havens in Bretagne hadden, voor zover men ze al in handen had, weinig te betekenen: ze waren deerlijk beschadigd en kwamen trouwens steeds verder van het front te liggen. Brest viel bovendien pas op 18

de havens, die, hoe primitief dan ook, de bevoorrading uit Engeland en de Verenigde Staten wel konden verwerken, maar bij het transport naar de steeds verder opschuivende frontlijn.

Om transportcompagnieën vrij te maken voor het vervoer over de weg werden zij onttrokken aan het lossen, zodat er minder scheepsvracht kon worden verwerkt en er zelfs wel eens schepen moesten worden teruggestuurd om ruimte te maken voor belangrijker aanvoer. Er kwam nog meer tegenslag, toen veertienhonderd Britse drietonnars en de bijbehorende reserve-motoren onbruikbaar bleken te zijn, omdat hun zuigers niet deugden. Er werd met man en macht gewerkt om de spoorwegen te her-

Planet Photo

Met tankwagens en met honderden vrachtwagens vol jerrycans onderhielden de geallieerde bevoorradingsdiensten onafgebroken pendels tussen de eindpunten van de Pluto-leidingen en het front, honderden kilometers verderop.

september. Op 1 september namen de Canadezen Dieppe, maar het duurde nog een volle week, voor deze haven in werking kwam en nog slechts met een capaciteit die maar juist toereikend was voor het Canadese 1e leger zelf. Le Havre kwam pas op 12 september in geallieerde handen en het zou nog weken duren, voor deze haven was hersteld. De aanvoer bleef dus aangewezen op Normandië, want ook Antwerpen bleef onbruikbaar, zolang de Westerschelde in Duitse handen was. De grootste problemen traden echter niet op in

stellen, die men vóór de invasie zo zorgvuldig had uitgeschakeld. Maar pas op 30 augustus kwam de eerste trein uit Normandië in Parijs aan en het was duidelijk dat langs deze weg maar een klein deel van de benodigde voorraden vervoerd kon worden. Veel materiaal en brandstof werd uit Engeland overgevlogen, maar toen Parijs bevrijd was, moest een groot deel van deze luchtbrug worden ingeschakeld om de burgerbevolking van de Lichtstad van voedsel te voorzien. Ook moesten er vliegtuigen beschikbaar blijven voor eventuele luchtlandingen achter het Duitse front. Het doortrekken van de *Pluto*-pijpleidingen kostte veel tijd en ook dit transportmiddel kon op geen stukken na gelijke tred houden met de tanks in de voorhoede.

Voor al voor de onstuimige aanvoerder van

het Amerikaanse 3e leger, George S. Patton, was deze toestand een kwelling van de eerste orde. Een groot deel van zijn brandstof kwam door de lucht naar Orléans, maar vanaf 28 augustus werden de vliegtuigen goeddeels gebruikt voor de bevoorrading van Parijs. Twee dagen later kreeg hij te horen dat zijn aanvoer vrijwel geheel was stilgelegd ten voordele van het Amerikaanse 1e leger, dat de rechterflank van Dempsey's Britse 2e leger moest dekken tijdens diens opmars naar Brussel, Antwerpen en de Nederlandse grens. Dat Patton niettemin kans zag ook daarna nog enigszins op te rukken kwam doordat een van zijn korpsen een flinke hoeveelheid vliegtuigbenzine had buitgemaakt. Bovendien deden geruchten de ronde dat enkele

hadden, ook belangrijke factoren aan Duitse zijde tegen hen waren. Maar de stem van de G2-officieren van het Amerikaanse 3e leger, die al op 28 augustus waarschuwde dat de Duitsers bepaald nog niet waren verslagen en dat zowel het jaargetijde als de terreinomstandigheden in het nadeel van de geallieerden zouden gaan werken, bleef die van een roepende in de woestijn.

Op 4 september werd veldmaarschalk Model ontheven van zijn taak als *Oberbefehlshaber West* (*Ob West*) om zich te kunnen concentreren op *Heeresgruppe B*, met het noordwestelijk deel van het front als strijdtoneel. Veldmaarschalk Von Rundstedt kreeg zijn functie als *Ob West*, die hem in juli kennelijk

soldaten met een verminderd gezichtsvermogen, onderdelen die uiteraard weinig gewicht in de schaal legden, al had de Führer hun dan ook de eer waardig gekeurd samen met meer valide soldaten het vaderland te verdedigen. Terwijl het leger van Student werd geformeerd, haalde Model van zijn kant tussen 4 en 7 september van alles bijeen om langs het Albertkanaal een front te vormen dat, hoe zwak dan ook, toch enigermate weerstand zou kunnen bieden aan de snel naderende Britse en Amerikaanse eenheden. Nog op 4 september kwamen bij het kanaal de eerste onderdelen aan van de 719e divisie, die sinds 1940 langs de Nederlandse kust gelegerd was geweest en die iedere ervaring miste. Ze werden aangevuld met

lieden uit zijn onmiddellijke omgeving brandstof uit Hodges' voorraad achterover hadden gedrukt door zich voor te doen als leden van het 1e leger. Tenslotte had Patton er, niet geheel zonder medeweten van zijn chef Bradley, een handje van zo ver te gaan, als de inhoud van zijn benzinetanks reikte, waardoor bevoorrading van zijn eenheid telkens weer onvermijdelijk was om ze niet in een noodsituatie te brengen.

Intussen deden de Duitsers alles om van hun kant de situatie weer in de hand te krijgen. Ondanks de resultaten van de geallieerde opmars was het Derde Rijk bepaald nog niet op de knieën. Hitler hield de teugels stevig in handen en dat betekende dat de kans op een spoedige capitulatie wel heel gering was. De Duitse verliezen waren enorm hoog, maar niettemin beschikte Hitler nog over uitstekende bevelhebbers en voldoende troepen om het de geallieerden danig lastig te maken. En al was de *Westwall* dan volstrekt onvoldoende ingericht en bemand, toch bood deze linie gelegenheid tot een tijdelijke stabilisatie van het front, waartoe de weersomstandigheden van herfst en winter veel zouden kunnen bijdragen. Hetzelfde gold voor de kanalen en rivieren in België, Nederland en Oost-Frankrijk, zodat naast de logistieke moeilijkheden, waaronder de geallieerden in toenemende mate te lijden

wat ontijdig was afgenomen. Ondanks het feit dat hij onmiddellijk begon met bittere klachten over het gebrek aan divisies — klachten waarin Model hem al was voorgegaan — bleef het bevel: standhouden tot het uiterste. De troepen die Von Rundstedt ter beschikking stonden, waren daartoe inderdaad volkomen onvoldoende. Op dezelfde 4 september kwam Goering het stomverbaasde OKW echter vertellen dat hij nog de beschikking had over twintigduizend geheel of gedeeltelijk getrainde parachutisten, die evenals tienduizend soldaten van de *Luftwaffe* goed genoeg waren voor de strijd te land. IJlings werd generaal Student van stal gehaald om uit deze reserve, die het karakter had van een *deus ex machina*, het 1e parachutistenleger samen te stellen. Met dat leger kon het gat worden gevuld tussen het 15e leger, dat in Vlaanderen klem was geraakt, en het 7e leger, dat door de Amerikanen steeds verder naar het oosten werd gedreven. Bovendien had Hitler al op 1 september bevel gegeven het grootste deel van de productie van zware tanks en zware artillerie naar het westen te zenden, terwijl verder alles wat vechten kon, uit garnizoenen, hospitalen en waar al niet vandaan opgetrommeld werd om de mankracht aan het front zo groot mogelijk te maken. Daar verschenen nu bataljons van maagpatiënten, de 'maagbataljons', en 'oogbataljons' van

overtollig personeel van de *Luftwaffe*, terwijl ook een bataljon van Nederlandse SS'ers van de partij was. De hoofdmacht van deze ietwat zwakke opstelling kwam te liggen tegenover de spits van het Britse 2e leger bij Antwerpen. Op dezelfde dag ging de bevelhebber van de 85e divisie, generaal Kurt Chill, die met resten van zijn troepen en andere onderdelen op terugtocht uit Frankrijk in de buurt van Turnhout was beland, alles wat hij maar kon opvangen, op eigen gezag in stelling brengen langs het Albertkanaal. Het meest oostelijke deel van het nieuwe Duitse front, tussen Hasselt en Maastricht, werd gevormd door de 176e divisie uit de *Westwall*. Op 7 september was de deur naar Nederland weer afgesloten (hoe zwak het slot dan ook was) en op 8 september begonnen de eerste troepen van Students parachutistenleger hun stellingen te betrekken.

Als generaal Brian Horrocks, de commandant van het 30e legerkorps, dat de voorhoede vormde van het Britse 2e leger, in die dagen de beschikking had gehad over zoveel brandstof als hij maar wilde, zou er van de Duitse stabilisatie langs het Albertkanaal geen sprake zijn geweest. Dan had hij wellicht ook nog kunnen zorgen voor de bezetting van de zuidelijke oever van de Westerschelde en voor de afsluiting van Zuid-Beveland bij Woensdrecht,

operaties die pas bij Horrocks en de andere Britse bevelhebbers opkwamen, toen het al rijkelijk te laat was. De Duitsers hebben de kansen die hun geboden werden door de combinatie van logistieke moeilijkheden en gebrek aan strategisch inzicht bij de geallieerden en die bovendien werden vergroot door het terrein, tot het uiterste benut. Niet alleen nam het 15e leger onder generaal Von Zangen de gelegenheid waar om in betrekkelijke rust over de Westerschelde uit Vlaanderen te ontsnappen, maar voorlopig kwam er ook niets van een aanvoer via Antwerpen, waarop de geallieerden hun hoop hadden gevestigd. En toen Horrocks op 7 september het offensief volledig kon hervatten, bleek de fabelachtige

Rechts: ontscheping van spoorwagematerieel in de haven van Cherbourg. Omdat het transport over de weg onvoldoende capaciteit had, werd met man en macht gewerkt aan het herstel van de eerst zo grondig vernielde spoorwegen.

Rechtsonder: tot de bevrijding van Parijs is er ook veel brandstof door de lucht naar het front vervoerd. Later legde de Parijse voedselvoorziening beslag op deze luchtbrug.

Links: een beeld van de 'Red Ball Express', de eerste van een reeks transportsystemen, die vierentwintig uur per etmaal draaiden om het front van voorraden te voorzien.

jachtpartij veranderd te zijn in een moeizaam en hard gevecht van kilometer tot kilometer en soms erger dan dat. Troepen van Horrocks, de *Irish Guards*, zagen kans bij Beringen over het Albertkanaal te komen, maar Students parachutisten maakten van het terrein in het gebied tussen deze waterweg en het Schelde-Maaskanaal goed gebruik door de dorpen Leopoldsburg, Hechtel en Helchteren, die in het veenachtige land de weinige wegen beheerssen, tot het uiterste te verdedigen. Een tweede Britse bruggehoofd bij Geel hielp weinig om de opmars te versnellen. Door die vertraging kregen de Amerikanen echter gelegenheid de flankdekking aan de oostzijde van het Britse 2e leger te herstellen. Op 9 september bereikte het Amerikaanse 19e legerkorps, dat door gebrek aan brandstof dagen had moeten wachten aan de Belgische grens, het Albertkanaal bij Hasselt, vanwaar het op 12 september aan de overkant wist te komen.

Twee dagen tevoren had het 3e bataljon van de *Irish Guards* onder bevel van luitenant-kolonel 'Joe' Vandelaer opeens kans gezien door een opening in het Duitse front te schieten en een brug over het Schelde-Maaskanaal te veroveren. Dat was bij Neerpelt en de brug heette daarna 'Joe's Bridge'. In die nacht trokken de Duitse parachutisten uit Hechtel weg en in de volgende dagen werd het gebied tussen de kanalen moeizaam van Duitsers gezuiverd. Half september lag de frontlijn ongeveer langs het Schelde-Maaskanaal en beschikten de geallieerden over het bruggehoofd bij Neerpelt, vijftig kilometer ten zuiden van Eindhoven. Nog was er hoop op een snelle doorbraak over de Rijn naar Duitsland, maar de dagen na 4 september hadden niet meer gebracht dan een trage opmars van Antwerpen naar de Nederlandse grens en Berlijn was nog heel ver weg.

US Army

US Signal Corps

EISENHOWERS COMPROMIS
VAN 10 SEPTEMBER 1944

BAAS BOVEN BAAS

DRS. P. R. A. VAN IDDEKINGE

Op 2 september beschreef het weekrapport van de inlichtingendienst van SHAEF het Duitse leger in het westen als 'niet langer een strijdmacht met enige samenhang, doch slechts een aantal vluchtende onderdelen, ongeorganiseerd en zelfs gedemoraliseerd, vrijwel verstoken van uitrusting en bewapening'. Het hoofd inlichtingen bij de staf van het Amerikaanse leger voorspelde op 3 september dat hooguit binnen twee maanden na een geallieerd betreden van Duits grondgebied rekening kon worden gehouden met een politieke ommekeer in het Derde Rijk. En het *Combined Intelligence Committee* meldde op 9 september aan de OCTAGON-conferentie, die op het punt stond in Quebec te beginnen, dat '... georganiseerde

Eisenhower (links) en Montgomery kort voor het begin van 'Overlord' tijdens manoeuvres in Engeland. Hun verschil in strategisch inzicht zou al spoedig tot problemen leiden.

tegenstand onder leiding van het Duitse opperbevel waarschijnlijk niet langer dan tot 1 december kon duren en ... misschien zelfs wel eerder zou eindigen'. De korte episode, in feite amper twee weken, tussen het oversteken van de Seine en het bereiken van de Belgisch-Nederlandse grens, is na de oorlog door Chester Wilmut gekarakteriseerd als 'het getij van de voorspoed', beheerst door een zó aanstekelijk optimisme, dat zelfs in de geallieerde inlichtingenrapporten de gebruikelijke nuchterheid

plaats maakte voor soms zeer bloemrijke speculaties.

Als een wervelwind waren Britten, Amerikanen en Canadezen door Noord-Frankrijk en België geraasd en de zo juist tot veldmaarschalk bevorderde Montgomery leek eindelijk te hebben waargemaakt dat Patton niet de enige specialist in snelle offensieven was en tevens dat zijn strategische visie — één geconcentreerde stoot noordwaarts — verstandig was. Hijzelf twijfelde geen ogenblik: de strijd in het westen kon nog vóór Kerstmis worden beslist, mits zijn 21e legergroep en het rechts hiervan oprukkende Amerikaanse leger absolute prioriteit in bevoorrading kregen. Op 4 september, de dag dat Antwerpen

haven vrijwel onbeschadigd door de Duitsers werd prijsgegeven, berichtte hij dan ook aan Eisenhower: 'Mijns inziens hebben we op dit ogenblik het stadium bereikt waarin één werkelijk krachtige, met alle middelen ondersteunde stoot naar Berlijn vrijwel zeker zijn doel zal bereiken en een eind aan de oorlog met Duitsland zal maken.'

Eisenhower echter, eveneens opgetogen over de enorme vorderingen van de afgelopen dagen, was intussen tot de slotsom gekomen dat er geen reden meer was waarom Pattons 3e leger zijn opmars oostwaarts zou moeten staken of vertragen. De logistieke problemen waren ernstig, maar nu de vijand overal op de vlucht was, moest het mogelijk zijn Patton te bevoorraden zonder Montgomery te kort te doen. Op 2 september, tijdens een bespreking in Bradley's hoofdkwartier te Chartres, waarbij ook Patton en Hodges aanwezig waren, liet Eisenhower zich in feite overreden pariteit in bevoorrading te geven aan het 1e en het 3e leger (dat was althans de consequentie die Bradley dadelijk trok!); tevens werd besloten dat een der drie korpsen van het 1e leger nu wel ten zuiden van de Ardennen kon worden ingezet ter ondersteuning van Pattons offensief richting Saargebied. Eisenhower ging ervan uit dat de Duitsers het restant van hun nog beschikbare strijdkrachten zouden gebruiken voor de verdediging van het Ruhrgebied en het Saargebied en dus moesten de geallieerde offensieven hierop worden geconcentreerd. Een dubbele stoot dus in plaats van één enkele, al bleef Eisenhower erbij — in overeenstemming met zijn oorspronkelijke beslissing van 23 augustus — dat het zwaartepunt voorlopig in het noorden moest blijven liggen. In die geest liet hij op 5 september ook het antwoord aan Montgomery formuleren, nadat hij diens plan had bestudeerd. Wel erkende hij dat één krachtige stoot naar Berlijn aantrekkelijk leek, maar '... ik ben het er niet (herhaal: niet) mee eens dat hieraan thans moet worden begonnen, ten koste van alle andere operaties'. Hoewel hij het met zoveel woorden niet zei, was Berlijn hem op dit moment nog te ver om als doel interessant te zijn. Rekening houdend met de penible aanvoersituatie, verwachtte hij op korte termijn het tijdstip waarop de geallieerde offensieven noodgedwongen zouden stagneren en hij tijdelijk het initiatief uit handen moest geven. Voor het zover was, wilde hij echter over een zo breed mogelijk front posities innemen die een succesvolle eindstrijd garandeerden; zijn hoop was gericht op doorbreking van de *Westwall*, vorming van een aantal bruggehoofden over de Rijn en de verovering van zowel Saar- als Ruhrgebied: 'Op deze wijze zullen we een greep krijgen op twee van Duitslands belangrijkste industriegebieden en hierdoor het Duitse oorlogspotentieel lamleggen, wat er verder ook gebeurt. ... Bovendien zullen we onszelf zo de vrijheid verschaffen in elke gewenste richting aan te vallen en tegelijkertijd de vijand dwingen de troepen die hij ter verdediging van het westen nog kan verzamelen, te verspreiden over een uitgestrekt gebied.' De opgesomde doelen achtte Eisenhower binnen de beperkte logistieke grenzen nog juist haalbaar en hij weigerde dan ook alles op één kaart te zetten, met de kans alles te verliezen.

Niet alleen de bevoorrading, maar ook de

communicatie tussen de diverse geallieerde staven was door de snelle opmars danig in het ongerede geraakt. Eisenhower's hoofdkwartier bevond zich nog te Granville aan de Normandische westkust, ongeveer zeshonderd kilometer achter het eigenlijke front. Daarbij kwam, als extra-ongelukkige omstandigheid, dat Eisenhower zeer in zijn bewegingen werd beperkt door een pijnlijke knieblesure, opgelopen bij een noodlanding van het lichte vliegtuig waarin hij op 2 september, de dag nadat hijzelf de leiding over de geallieerde operaties op zich had genomen, uit Chartres was teruggekeerd. Dat zijn antwoord op Montgomery's voorstel grote vertraging ondervond en Brussel in twee gedeelten bereikte (het tweede pas op

Montgomery, de man van de 'potloodvormige stoot' naar het hart van Duitsland, steekt te Vernon de Seine over. Breed-frontman Eisenhower gaf de Brit gedeeltelijk zijn zin.

de negende!), had natuurlijk weinig te maken met het gips dat enige tijd het been van de *Supreme Commander* moest steunen, maar sterkte wél de ongeduldige Brit eens te meer in diens overtuiging dat het tactische bevel over de acties te velde hem ten onrechte was ontnomen. Uiteraard was ook de inhoud van Eisenhower's reactie zeer teleurstellend voor Montgomery, die dan ook prompt liet weten dat hij een persoonlijk gesprek wenste, dat wil zeggen: hij drong erop aan dat Eisenhower

hem zou komen bezoeken. Intussen had hij al uitvoerig overlegd hoe hij voor zijn plan gebruik kon maken van de luchtlandingsdivisies die hem waren toegewezen; bovendien kreeg hij op 9 september bericht uit Londen dat de eerste V 2's Engeland hadden geteisterd en dat verlossing van deze plaag dringend gewenst was. Het schijnt dat vooral dit laatste beslissend is geweest voor de hoofdaanvalsrichting die hij uiteindelijk koos: een stoot over Maas en Waal, met als primair doel een bruggehoofd over de Rijn bij Arnhem, waardoor West-Nederland, waar de Duitse V-wapenbases zich bevonden, zou worden afgegrensd. Een bespreking op zondagmorgen 10 september met luitenant-generaal Miles C. Dempsey, commandant van het 2e leger, en luitenant-generaal Frederick A. M. Browning (wiens 1e luchtlandingskorps de belangrijkste taak in de actie kreeg te vervullen) maakte nog eens duidelijk dat exclusieve bevoorradingsfaciliteiten absoluut noodzakelijk waren. Diezelfde zondagmiddag arriveerde Eisenhower, kreupel en wel, op het vliegveld van Brussel. Het onderhoud met Montgomery, die zeer impertinent verlangde dat alleen zijn eigen kwartiermeester-generaal (generaal-majoor M. A. P. Graham) erbij zou zijn, begon stormachtig. Zó heftig kritiseerde de veldmaarschalk het beleid van zijn chef, dat deze, rustig als altijd, hem onderbrak: '*Steady, Monty*. Je kunt tegenover mij zo'n toon niet aanslaan. Tenslotte ben ik je baas.' Montgomery kalmeerde: '*Sorry, Ike*', en kreeg verder alle gelegenheid zijn plan te bepleiten. Het argument waarvoor Eisenhower zwichtte, was dat de voorgestelde operatie, die op 17 september moest beginnen, flankdekking zou verschaffen aan de acties in en om de Scheldemonding ter opening van de Antwerpse haven en dat spoedig een bruggehoofd over de Rijn zou worden gevormd op een punt vanwaaruit verdere offensieven in de richting van het Ruhrgebied mogelijk waren. Hiertoe zou tijdelijk logistieke prioriteit aan de 21e legergroep worden gegeven, echter in beginsel geen *absolute* prioriteit, daar Eisenhower zijn strategie van een 'breed front' niet wenste op te geven voor wat hij placht aan te duiden als Montgomery's 'potloodvormige stoot': een waagstuk dat hem in het gunstigste geval de gewenste afronding van het front in het noorden kon opleveren, maar voorlopig ook niet meer dan dat. Evenals op 23 augustus was het weer een compromis, kenmerkend voor Eisenhower's behoedzaam beleid, dat in dit stadium vrijwel uitsluitend nog door overwegingen van logistieke aard werd gedicteerd. De consequentie ervan leek te worden verstoord, toen, onder druk uit Quebec (waar de gecombineerde chefs van staven de ontwikkelingen in West-Europa nauwlettend probeerden te volgen) en op Montgomery's noodkreet dat deze op de zeventiende onmogelijk iets kon beginnen, als niet meer voorraden beschikbaar kwamen, Eisenhower op 13 september toch besliste dat Patton halt moest houden, tot in het noorden duidelijke resultaten waren bereikt. Dat Patton het effect van deze maatregel slinks wist te vertragen, bevredigde veel Amerikanen, bij wie al gauw het gezegde de ronde deed: 'Eisenhower is de beste generaal die de Britten hebben'. Montgomery zou het daar hartgrondig mee oneens blijven.

PROFEET ZONDER TOEKOMST

DRS. P. R. A. VAN IDDEKINGE

'Was de godsvruchtige geheelonthouder Montgomery met een kater SHAEF komen binnenwaggelen, dan had ik niet verbaasder kunnen zijn dan ik nu was door de gewaagde onderneming die hij voorstelde', schreef generaal Bradley in zijn oorlogsherinneringen met betrekking tot het plan voor de stoot naar Arnhem in september 1944. Het was een wat ongepolijste vergelijking, kenmerkend voor de familiale stijl die veel Amerikanen blijkbaar graag van hun militaire coryfeeën lezen, kenmerkend óók voor het beeld dat tallozen — niet alleen Amerikanen — van de weerbarstige Britse veldmaarschalk hadden.

Godsvruchtig was Bernard Law Montgomery ongetwijfeld. Zijn afkomst — hij was in 1887 in het Londense Kennington geboren als zoon van een voorbeeldig anglicaans geestelijke, die weldra bisschop van Tasmanië zou worden, en een Victoriaans-tirannieke moeder — heeft hij nimmer verloochend. De aard van die vroomheid is altijd moeilijk te doorgronden geweest, zoals trouwens ál zijn diepste roerzelen, die hij zelfs voor zijn weinige intimi angstvallig verborgen hield. Zijn eigengereidheid en eerezucht, zijn bitse kritiek, waren evenwel bezwaarlijk te rijmen met evangelische ootmoed en andere christelijke deugden, waarvan slechts uiterlijkheden een afspiegeling leken te zijn: niet aflatende plichtsbetrachting (wat iets anders is dan gehoorzaamheid), volstrekte abstinentie van tabak en alcohol, diepe afkeer van vloeken en grove praat, een haast ascetische levenswijze, een oudtestamentisch taalgebruik — tot in dagorders toe, waarin verwijzingen naar *'the Lord mighty in battle'* niet ontbraken. Natuurlijk was er méér nodig om in het indrukwekkende gezelschap van kopstukken, waarin Montgomery door carrière en omstandigheden vrijwel dagelijks moest verkeren en waarin hij steeds een met argwaan bekeken buitenbeentje bleef, duurzaam een rol van betekenis te kunnen spelen. Waaruit dit 'meer' precies bestond, is echter tot op heden een onderwerp van discussie gebleven. Montgomery's talent is zelden geheel betwijfeld, echter wel altijd zeer verschillend gewaardeerd. De roem van El Alamein — eerst buiten proportie geadverteerd door een Brits propaganda-apparaat dat eindelijk iets anders dan tegenslag had aan te bieden; later zelfs officieel gecanoniseerd in de absoluut nietszeggende adelstitel *Viscount of Alamein* — behoorde naar veler oordeel ten minste gedeelde roem te zijn en werd overschaduwed door de moeilijke campagne naar Tunis. Montgomery's beleid op Sicilië vond zijn teleurstellende

afloop in een onbegrijpelijk verzuim de successen uit te buiten door een snelle oversteek naar het Italiaanse vasteland.

Slechts weinigen (één van hen was uitgerekend Bradley!) erkenden de juistheid van Montgomery's schijnbaar omslachtige tactiek bij Caen. Vrijwel iedereen was (en is) het erover eens dat de veldmaarschalk de belangrijke verovering van Antwerpen en de opmars die eraan voorafgegaan was, had moeten — en kúnnen — afronden door prompt het Duitse 15e leger de aftocht over de Schelde te ontzeggen en mede hierdoor de geallieerden het gebruik van deze vitale aanvoerweg te waarborgen.

Misschien ligt juist in dit falen de sleutel tot inzicht in Montgomery's kundigheden en beperkingen en tevens een argument voor de wijsheid van Eisenhowers besluit persoonlijk het bevel over de operaties te velde aan zich te trekken. Eisenhowers motief was onder meer geweest dat Montgomery uitsluitend de situatie in zijn eigen sector goed kon overzien. Nog verder gaat Montgomery's meest recente biograaf, Thompson: hoewel legergroepbevelhebber, concentreerde de veldmaarschalk in feite al zijn bemoeienissen op maar één leger, het Britse 2e leger van Dempsey, de onfortuinlijke generaal, die door deze soms zeer vergaande bevoogding als een soort 'onbekende soldaat' de geschiedenis inging, terwijl zijn Canadese collega Crerar aanzienlijk meer vrijheid van handelen, en dus ook meer kans op persoonlijke roem, werd gelaten. Montgomery zelf had zijn lauweren geoogst als commandant van het 8e leger; als zodanig had hij zich een ware meester getoond in bezielend leiderschap en in de tactische beheersing van het slagveld — twee kwaliteiten die tot de verbeelding spraken en dan ook hadden bijgedragen tot zijn zorgvuldig opgebouwde 'image'.

Meer dan welke Britse generaal ook haalde 'Monty' steeds de krantenkoppen en legio waren de veelal goedmoedige anekdotes die over hem de ronde deden en die als het ware extra-kleur gaven aan zijn in brede kringen voetstoots erkende militair genie. Dat hij — en niet bijvoorbeeld de oudere maar minder opzichtige Alexander — werd uitverkozen als partner in het geallieerde team dat via Normandië de eindoverwinning in het westen moest brengen, was voor de meeste Engelsen een vanzelfsprekendheid: Monty had immers nog nooit een slag verloren, hij zou het ook nu wel weer klaren. Hijzelf miste de bescheidenheid om het tegen te spreken, en zelfs dat werd hem

door sommigen als een verdienste aangerekend. Minder gevoelig voor Britse mythologie, betwijfelden veel Amerikanen of Montgomery wel over de capaciteiten beschikte die hem boven het niveau van bekwaam legercommandant zouden doen uitrijzen. Over samenwerking in groter verband met deze moeilijk hanteerbare man maakte met name Eisenhower zich niet veel illusies. Overleg, voor Eisenhower in feite de belangrijkste voorwaarde voor geallieerd slagen, leek in Montgomery's woordenboek niet voor te komen. Montgomery kende alleen overreding.

Van nature solitair, was hij er de man niet naar om geduldig aan de conferentietafel van SHAEF naar andermans meningen te luisteren — belangrijke besprekingen liet hij veelal door zijn chef-staf De Guingand bijwonen, wat gemakkelijk als een hooghartig Brits affront jegens de Amerikanen kon worden opgevat — en enige jovialiteit in de schaarse omgang met 'Ike' en 'Brad' viel van hem nauwelijks te verwachten. 'Montgomery was een generaal die we niet mochten', schreef in 1946 de Amerikaan Ralph Ingersoll in zijn geruchtmakende boek *'Top Secret'*. Ingebeeld, slechtgemanierd en onbeschoft noemde Ingersoll de veldmaarschalk: 'een kinkel' en bovendien: *'a very bad general'*.

Natuurlijk was Montgomery geen slecht generaal. Zijn grote kracht lag in het punctueel leiden van de grondig voorbereide veldslag; veel zorgvuldiger dan Patton miste hij echter diens spectaculaire, schijnbaar onbekommerde elan in de achtervolging. Bradley's verbazing over Montgomery's stoot naar Arnhem was misschien begrijpelijk, maar misplaatst. Of Montgomery een beter generaal was dan bijvoorbeeld Eisenhower, is een volstrekt irrelevante, niet te beantwoorden vraag; mocht hijzelf die pretentie gehad hebben (en vooral zijn memoires duiden hierop), dan getuigde dit in elk geval van de kortzichtigheid die hem stellig ongeschikt had gemaakt voor het bevel over alle geallieerde landstrijdkrachten. Het tijdperk van de klassieke veldheren, goede of slechte, en van het persoonlijk leiderschap, waarvan Montgomery de halsstarrige profeet bleef, liep ten einde: het gecompliceerde bedrijf van een oorlog anno 1944—45 maakte duidelijk dat de toekomst behoorde aan het hechte collectief van vakspecialisten en militaire technocraten met diplomatieke plooibaarheid. Met zijn felste rivaal, Patton, had Montgomery gemeen dat hij in die categorieën niet in te delen was. Hij was een markante profeet zonder toekomst.